

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่มีผลต่อฝ่ายนิติบัญญัติ

จัดทำโดย นางสาวร่มปรางค์ สวมประคำ
รหัส ๖๘๑๓๓๕

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๑๓
วิทยาลัยศาลรัฐธรรมนูญ
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่มีผลต่อองค์กรฝ่ายนิติบัญญัติ

ร่วมปรำงค์ สวมประคำ*

บทนำ

ประเทศไทยปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ ประกอบด้วยกลไกสำคัญสามประการ คือ ประชาชน พระมหากษัตริย์ และองค์กรทางการเมือง โดยมีความความยึดโยงด้วยกันว่าประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย และอำนาจอธิปไตยเป็นอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนำนั้นผ่านองค์กร ๓ ฝ่าย คือ ฝ่ายนิติบัญญัติหรือรัฐสภามีอำนาจในการตรากฎหมายออกมาใช้บังคับ ฝ่ายบริหารซึ่งมีคณะรัฐมนตรีเป็นผู้มีอำนาจในการบังคับใช้กฎหมาย และฝ่ายตุลาการหรือศาลมีอำนาจในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีต่างๆ อำนาจทั้งสามนี้มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยการแบ่งแยกและถ่วงดุลอำนาจของแต่ละฝ่ายก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจต่างๆ ในการยับยั้งซึ่งกันและกัน และทำให้เกิดการสมดุลระหว่างอำนาจไม่ให้อำนาจใดอำนาจหนึ่งเป็นอำนาจโดยเด็ดขาดทั้งการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจอธิปไตยต้องไม่เป็นการแทรกแซงหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ แต่เป็นการถ่วงดุลและกระจายอำนาจทางการเมืองการปกครองเพื่อประโยชน์สาธารณะ ประกอบกับรัฐธรรมนูญกำหนดหน้าที่ให้ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐและความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายและร่างกฎหมาย เพื่อเป็นการถ่วงดุลมิให้องค์กรตามรัฐธรรมนูญใช้อำนาจหน้าที่เกินขอบเขตของกฎหมายหรือใช้อำนาจโดยมิชอบอันอาจส่งผลกระทบต่อประชาชนและขัดต่อเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ ดังนั้น รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์กรอิสระ และหน่วยงานของรัฐจึงต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และหลักนิติธรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติ โดยบทความนี้จะศึกษาถึงข้อความคิดเกี่ยวกับหลักนิติธรรมทั้งประเทศไทยและต่างประเทศ รวมไปถึงพัฒนาการของหลักนิติธรรมที่มีความสำคัญต่อองค์กรในการทำหน้าที่สร้างบรรทัดฐานหรือกรอบแนวทางการปฏิบัติเพื่อให้หลักนิติธรรมมีผลใช้บังคับได้จริง ศาลรัฐธรรมนูญในฐานะองค์กรที่ใช้อำนาจตุลาการมีพันธกิจที่สำคัญในการรักษาความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ รักษาการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รักษาความสมดุลในระบบการเมืองและการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ทั้งจะแสดงให้เห็นถึงการวิเคราะห์บรรทัดฐานคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่มีผลต่อองค์กรฝ่ายนิติบัญญัติในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นการใช้อำนาจในการตรวจสอบ

*ร่วมปรำงค์ สวมประคำ. นบ., นม., พธ.ม., พธ.ด., เลขานุการสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ. นักศึกษาหลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๑๓.

การตรากฎหมายและกระบวนการทำงานของฝ่ายนิติบัญญัติ การตรวจสอบหนังสือสัญญาใดที่ต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาหรือการยุบพรรคการเมือง โดยมีกลุ่มคำวินิจฉัยที่สำคัญ ได้แก่

(๑) คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการสิ้นสุดสมาชิกภาพของฝ่ายนิติบัญญัติ เช่น กรณีการที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภาเข้าชื่อเสนอคำร้องต่อประธานแห่งสภาของตนตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๘๒ ในกรณีคำวินิจฉัยเกี่ยวกับการกระทำที่มีลักษณะต้องห้ามเพื่อป้องกันการขัดกันแห่งผลประโยชน์ (คำวินิจฉัยที่ ๑๕/๒๕๖๓) หรือกรณีที่คณะกรรมการการเลือกตั้งยื่นคำร้องต่อศาลตาม มาตรา ๘๒ วรรคสี่ ในคำวินิจฉัยเกี่ยวกับคุณสมบัติ ลักษณะต้องห้ามและการกระทำต้องห้ามตามกฎหมาย (คำวินิจฉัยที่ ๑๒-๑๔/๒๕๕๓) เป็นต้น

(๒) คำวินิจฉัยเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของฝ่ายนิติบัญญัติ เช่น กรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๓๒ ประกอบมาตรา ๑๔๘ (คำวินิจฉัยที่ ๒๐/๒๕๖๕) การตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างพระราชบัญญัติตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๔๘ (คำวินิจฉัยที่ ๑๕/๒๕๕๒) หรือการตรวจสอบเกี่ยวกับกระบวนการตรา ไม่ว่าจะเป็นคำวินิจฉัยกรณีการเสียบัตรแทนกัน (คำวินิจฉัยที่ ๓-๔/๒๕๕๓) คำวินิจฉัยกรณีไม่ครบองค์ประชุมของสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกสภานิติบัญญัติ (คำวินิจฉัยที่ ๑๖/๒๕๕๑) หรือคำวินิจฉัยเกี่ยวกับกรณีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือกรรมการการกระทำใดเพื่อให้ตนมีส่วนร่วมโดยตรงหรือโดยอ้อมในการใช้งบประมาณรายจ่ายตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๔๔ (คำวินิจฉัยที่ ๑๕/๒๕๖๘)

(๓) คำวินิจฉัยเกี่ยวกับอำนาจในการตรากฎหมายของฝ่ายนิติบัญญัติ เช่น การพิจารณาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของบทบัญญัติแห่งกฎหมายตามที่ผู้ตรวจการแผ่นดินเป็นผู้เสนอตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๓๑ (คำวินิจฉัยที่ ๑๓/๒๕๖๗) การพิจารณาวินิจฉัยกรณีที่ผู้ถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๓๓ (คำวินิจฉัยที่ ๔/๒๕๖๓) หรือคำวินิจฉัยเกี่ยวกับการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายที่ศาลจะใช้บังคับแก่คดีตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๑๒ (คำวินิจฉัยที่ ๑๓/๒๕๖๓)

(๔) การวินิจฉัยหนังสือสัญญาใดต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาหรือไม่ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๗๘ (คำวินิจฉัยที่ ๓/๒๕๖๐)

(๕) การวินิจฉัยเกี่ยวกับการยุบพรรคการเมืองตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๙๒ (คำวินิจฉัยที่ ๕/๒๕๖๓)

จากคำวินิจฉัยที่กล่าวมาข้างต้นจะได้นำมาสังเคราะห์ร่วมกับหลักนิติธรรม ทำให้เห็นได้ว่าเมื่อคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญส่งผลต่อฝ่ายนิติบัญญัติในหลายด้าน อาทิ ผลกระทบต่อการตรากฎหมาย

และแก้ไขกฎหมาย ผลกระทบต่อการการสิ้นสุดสมาชิกภาพของสมาชิกฝ่ายนิติบัญญัติ หรือผลกระทบต่อการยุบพรรคการเมืองรัฐธรรมนูญจึงจำเป็นต้องบัญญัติให้นำหลักนิติธรรมมากำกับการใช้อำนาจหน้าที่ของทุกองค์กรและหน่วยงานของรัฐ ภายใต้หลักการที่ว่า “นอกจากจะต้องใช้อำนาจหน้าที่ให้ถูกต้องตามหลักกฎหมายที่มีอยู่ทั่วไป ยังต้องใช้อำนาจและหน้าที่ให้ถูกต้องตามหลักนิติธรรมด้วย” แม้จะมีบางคำวินิจฉัยที่ไม่ได้กล่าวถึง “หลักนิติธรรม” ก็ตาม แต่เมื่อหลักนิติธรรมเป็นแนวทางในการปกครองที่มาจากความยุติธรรมตามธรรมชาติอันเป็นความเป็นธรรมที่บริสุทธิ์ ปราศจากอคติ หลักนิติธรรมจึงเป็นหลักพื้นฐานของกฎหมายที่อยู่เหนือบทบัญญัติที่เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมถึงองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐต้องถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญเองได้ตระหนักถึงการทำหน้าที่ตรวจสอบกฎหมายที่ตราขึ้นโดยองค์กรฝ่ายนิติบัญญัติโดยใช้เกณฑ์ในทางกฎหมายเป็นหลัก โดยไม่นำเจตจำนงของศาลรัฐธรรมนูญเข้ามาแทนที่เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ และสร้างหลักการรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ให้เกิดผลในทางปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม ในการตรวจสอบการใช้อำนาจของฝ่ายนิติบัญญัตินั้น ศาลรัฐธรรมนูญยังต้องคำนึงถึงหลักความสมดุลระหว่างการบังคับตามคำวินิจฉัยและการก้าวล่วงเขตอำนาจในการดำเนินการของฝ่ายนิติบัญญัติด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้สามารถรักษาและถ่วงดุลต่อหลักการแบ่งแยกอำนาจ ศาลรัฐธรรมนูญจึงต้องกำหนดกรอบหรือแนวทางในการขยายความหลักนิติธรรมให้มีความชัดเจนและเหมาะสมต่อการปรับใช้หลักนิติธรรมในการจัดทำคำวินิจฉัย เพื่อให้เกิดการยอมรับในแวดวงกฎหมายและสร้างความเชื่อมั่นต่อคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในอนาคตด้วย

๑. ข้อความคิดเกี่ยวกับหลักนิติธรรม

หลักนิติธรรม เป็นหลักการสำคัญพื้นฐานของบรรดารัฐเสรีประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ เป็นรัฐธรรมนูญที่ได้ให้ความสำคัญกับ “หลักธรรมาภิบาล” และ “หลักนิติธรรม” โดยหลักธรรมาภิบาลปรากฏอยู่ในคำปรารภว่าเป็นหลักที่จะป้องกันตรวจสอบ และจัดการทุจริตและประพฤติมิชอบ นอกจากนี้ ปรากฏให้เห็นในนโยบายแห่งรัฐ มาตรา ๖๕ ว่า “รัฐพึงจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตามหลักธรรมาภิบาล ส่วน “หลักนิติธรรม” รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้เน้นย้ำความสำคัญของหลักนิติธรรมออกเป็น ๒ ประการ คือ

ก. หลักนิติธรรม ในฐานะที่เป็นหลักทั่วไปที่ว่าการใช้อำนาจรัฐต้องอยู่ภายใต้กรอบกฎหมายและหลักนิติธรรมตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๓ วรรคสอง ว่า “รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์กรอิสระ และหน่วยงานของรัฐต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และหลักนิติธรรม ...” และ

ข. หลักนิติธรรม ในฐานะที่เป็นข้อจำกัดของการตรากฎหมายจำกัดสิทธิที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๖ “การตรากฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคล ต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ในกรณีที่รัฐธรรมนูญมิได้บัญญัติเงื่อนไขไว้ กฎหมายดังกล่าวต้องไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม ...”

จากบทบัญญัติดังกล่าวข้างต้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องวางบรรทัดฐานในทางปฏิบัติ และสร้างความชัดเจน เพื่อให้สามารถปฏิบัติตามหลักดังกล่าวได้อย่างถูกต้อง ชัดเจน และบรรลุวัตถุประสงค์ตามความมุ่งหมายของรัฐธรรมนูญ^๑

๑.๑ ความหมายของหลักนิติธรรม

พัฒนาการของหลักนิติธรรมเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณจนถึงปัจจุบัน โดยมีความมุ่งหมายเพื่อควบคุมอำนาจผู้ปกครองรัฐและป้องกันการใช้อำนาจตามอำเภอใจของผู้ปกครอง ซึ่งเป็นหัวใจของหลักนิติธรรมสำหรับการให้ความหมายหลักนิติธรรมนั้น ได้มีนักวิชาการทั้งต่างประเทศและในประเทศไทยได้ให้ความหมายไว้หลากหลาย ดังนี้

๑.๑.๑ หลักนิติธรรมในความหมายของนักวิชาการต่างประเทศ

๑) อัลเบิร์ต เวนน ไดซี่ (Albert Venn Dicey (A.V. Dicey)) นักนิติศาสตร์และนักทฤษฎีรัฐธรรมนูญชาวอังกฤษ ซึ่งมีผลงานทางวิชาการที่โด่งดังชื่อ An Introduction to the Study of the Law of the Constitution (๑๘๘๕) ผลงานเรื่องนี้ได้สะท้อนความเชื่อของ Dicey ว่า เสรีภาพของประชาชนในอังกฤษขึ้นอยู่กับสองเสาหลัก ได้แก่ อำนาจอธิปไตยของรัฐสภา (The Sovereignty of Parliament) และอำนาจสูงสุดของกฎหมายจารีตประเพณี (The Supremacy of Common Law) สำหรับหลักนิติธรรมนั้นจะทำหน้าที่กำกับควบคุมรัฐบาลที่มาจากผู้แทนของราษฎรในการใช้อำนาจรัฐต่อประชาชน นอกจากนี้ ยังมีความเห็นว่า หลักนิติธรรมที่มีต้นกำเนิดมาจากระบบกฎหมายจารีตประเพณีและพัฒนาขึ้นมาเป็นคำพิพากษาของศาลโดยไม่ได้มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรในรัฐธรรมนูญหรือตัวบทกฎหมาย โดยหลักนิติธรรมต้องมียุคประกอบสำคัญ ๓ ประการ^๒ คือ

(๑) บุคคลจะถูกลงโทษเมื่อกระทำผิดกฎหมายและกฎหมายต้องตราขึ้นโดยกระบวนการที่ชอบธรรม

(๒) บุคคลทุกคนต้องอยู่ในบังคับกฎหมายเดียวกัน ไม่มีบุคคลใดอยู่เหนือกฎหมาย

(๓) บุคคลทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพในความเป็นมนุษย์ที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมตามคำพิพากษาของศาล

^๑ ธีรวิทย์ บุรีกุล. (๒๕๖๑). หลักธรรมาภิบาล : จากแนวคิดสู่การปฏิบัติในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า, หน้า ๘๓.

^๒ Allen Lane. (๒๐๑๐). Tom Bingham The Rule of Law. London: Penguin Book.

๒) โจเซฟ ราซ (Joseph Raz) เป็นนักปรัชญาด้านกฎหมาย ศีลธรรม และการเมืองชาวอิสราเอล โดยหนังสือที่มีชื่อเสียงเรื่อง The Authority of Law : Essay on Law and Morality ได้อธิบายคุณค่าทางกฎหมายภายในโดยกล่าวถึงหลักนิติธรรมว่า การปกครองที่ดีเป็นการปกครองโดยกฎหมาย และต้องมีหลักทั่วไปที่มีรากแนวคิดพื้นฐานของนิติธรรม โดยหลักนิติธรรมอย่างน้อยต้องประกอบด้วยหลักการดังนี้^๓

(๑) กฎหมายต้องเป็นรูปธรรม เปิดกว้าง และมีความชัดเจนรวมทั้งกฎหมายต้องไม่ใช่บังคับย้อนหลัง

(๒) กฎหมายจะต้องมีเสถียรภาพ ไม่เปลี่ยนแปลงบ่อย

(๓) กฎหมายต้องเป็นไปตามแนวทางของหลักการทั่วไปที่เปิดเผย มั่นคงและชัดเจน รวมทั้งคุ้มครองความเท่าเทียมกัน

(๔) มีหลักประกันความเป็นอิสระของตุลาการ

(๕) มีกระบวนการพิจารณาอย่างเปิดเผยและยุติธรรม

(๖) ศาลจะต้องมีอำนาจทบทวนตรวจสอบทางกฎหมายถึงความชอบด้วยกฎหมายทั้งอนุบัญญัติและกฎหมายที่ออกโดยรัฐสภา รวมทั้งการกระทำต่างๆ ของฝ่ายปกครอง

(๗) บุคคลจะต้องสามารถนำคดีขึ้นศาลได้โดยง่าย ไม่ควรมีค่าใช้จ่ายมากเกินไป

(๘) องค์กรป้องกันอาชญากรรมไม่ควรมีดุลยพินิจที่บิดเบือนกฎหมาย

๑.๑.๒ หลักนิติธรรมในความหมายของนักวิชาการไทย

๑) ศาสตราจารย์ ดร. ประยูร กาญจนดุล อธิบายหลักนิติธรรมหรือ The Rule of Law หมายถึง หลักพื้นฐานแห่งกฎหมาย ซึ่งจำกัดอำนาจในทางนิติบัญญัติเพื่อป้องกันมิให้ใช้อำนาจโดยมิชอบด้วยกฎหมายและเพื่อคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลให้เป็นไปโดยเสมอภาคกันตามกฎหมาย^๔

๒) ศาสตราจารย์พิเศษ จรัญ ภักดีธนากุล ได้กล่าวถึงหลักนิติธรรมว่า หลักนิติธรรมตรงกับภาษาอังกฤษว่า Rule of Law ซึ่งมีแนวคิดมาตั้งแต่สมัยโบราณเน้นไปในหลักการปกครองประเทศด้วยความถูกต้องเป็นธรรมโดยกฎหมายกล่าวคือ ทุกคนต้องอยู่ภายใต้กฎหมายเพราะคำว่า Rule นั้นสามารถแปลว่าการปกครองหรือแปลว่ากฎกติกาได้ ฉะนั้นในความคิดของนักปกครอง สมัยกลางในยุโรปจึงให้ความหมายไปในหลักการปกครองที่ดีคือการปกครองโดยกฎหมายมิใช่ปกครองด้วยคน “Rule By

^๓ Joseph Raz. (๒๐๐๙). The Authority of Law : Essays on Law and Morality. (Second Edition). Oxford : Oxford University Press Inc. pp. ๒๑๒-๒๑๙.

^๔ เอกบุญ วงศ์สวัสดิ์กุล. (๒๕๕๓). หลักนิติรัฐ หลักนิติธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Law Not by Men” และหมายถึงหลักการที่เป็นกฎกติกาของกฎหมายที่ผู้บัญญัติกฎหมายจะต้องยึดถือ และปฏิบัติตามและหลักนิติธรรม เป็นธรรมของการบริหารกฎหมาย ธรรมการบริหารบ้านเมือง ธรรมในการปกครองของผู้สร้างกฎเกณฑ์กติกาผู้ตีความกฎเกณฑ์ซึ่งต้องอยู่ในกรอบธรรม ทั้งนี้ ไม่แตกต่างกับ ธรรมาธิปไตยไม่ว่าจะปกครองรูปแบบใด หากอยู่ในธรรมาธิปไตยก็สามารถทำให้ประเทศสาสุขได้^๕

๓) ศาสตราจารย์ ดร. บวรศักดิ์ อุวรรณโณ กล่าวถึงหลักนิติธรรมมีองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ^๖

(๑) องค์ประกอบด้านสาระ (Substantive) หมายถึง หลักนิติธรรมจะเป็นหลักนิติธรรมได้ต้องมีด้านสารบัญญัติ คือว่า กฎหมายต้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน

(๒) องค์ประกอบด้านกระบวนการในการใช้กฎหมาย (Procedural) หมายถึง การใช้ อำนาจรัฐต้องมีกฎหมายให้อำนาจและใช้อำนาจภายในขอบเขตที่กฎหมายให้ไว้

(๓) องค์ประกอบด้านองค์กร (Institutional) หมายถึง ต้องมีการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตย

(๔) องค์ประกอบด้านเป้าหมาย (objective) หมายถึง การใช้กฎหมาย การตีความกฎหมาย การพิจารณาพิพากษาคดี จะต้องมุ่งสร้างความยุติธรรมให้เกิด

๑.๑.๓ หลักนิติธรรมตามแนวคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ

ศาลรัฐธรรมนูญเป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญและการปฏิบัติหน้าที่ต้องอยู่ภายใต้หลักนิติธรรมในการพิจารณาวินิจฉัยเกี่ยวกับการตรวจสอบร่างกฎหมายและกฎหมายที่มีผลใช้บังคับต่อประชาชน ให้ได้รับการรับรอง คุ้มครอง และมีสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคอย่างเท่าเทียมกันตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญและกฎหมาย เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่เป็นไปตามหลักนิติธรรม และสามารถพิจารณาได้จากแนวคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ จนถึงพุทธศักราช ๒๕๖๐ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยที่กล่าวถึงถ้อยคำว่า “หลักนิติธรรม” ^๗ เช่น ในกรณีตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างกฎหมาย อาทิ คำวินิจฉัยที่ ๑/๒๕๖๑ และคำวินิจฉัยที่ ๒-๓/๒๕๖๓ หรือกรณีการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของบทบัญญัติแห่งกฎหมาย อาทิ คำวินิจฉัยที่ ๑๓/๒๕๖๖ คำวินิจฉัยที่ ๑๕/๒๕๖๖ คำวินิจฉัยที่ ๒๕/๒๕๖๗ คำวินิจฉัยที่ ๒๖-๒๗/๒๕๖๗

^๕ พงศพล มหาวัจน์. (๒๕๖๕). การใช้หลักนิติธรรมกับอำนาจทางปกครองของคณะรัฐมนตรี. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม. หน้า ๔๗.

^๖ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (๒๕๔๘). กฎหมายมหาชน เล่ม ๒ วิชาการทางปรัชญาและลักษณะของกฎหมายมหาชนยุคต่างๆ (พิมพ์ครั้งที่ ๔) กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า ๙๗-๑๐๑

^๗ อติเทพ อูยะพัฒน์. (๒๕๖๘). แนวคิดและแนวคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ว่าด้วยหลักนิติธรรม. เอกสารทางวิชาการลำดับที่ ๘. กรุงเทพฯ : สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ. สืบค้นจาก <https://elibrary.constitutionalcourt.or.th/research/>

และคำวินิจฉัยที่ ๑๖/๒๕๖๘ และกรณีการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของการกระทำ อาทิ คำวินิจฉัยที่ ๕/๒๕๖๕ และคำวินิจฉัยที่ ๑๕/๒๕๖๕

จะเห็นได้ว่า หลักนิติธรรมอันเป็นหลักพื้นฐานของกฎหมาย โดยกฎหมาย กระบวนยุติธรรมหรือการกระทำใดๆ จะต้องไม่ฝ่าฝืน ขัดหรือแย้งต่อหลักนิติธรรมและอาจแยกพิจารณาเป็น ๒ กรณี^๔ คือ หลักนิติธรรมโดยเคร่งครัดและหลักนิติธรรมโดยทั่วไป

หลักนิติธรรมโดยเคร่งครัดหรือหลักนิติธรรมในความหมายอย่างแคบ หมายถึง หลักพื้นฐานแห่งกฎหมายที่กฎหมาย กระบวนการยุติธรรม หรือการกระทำใดๆ จะต้องไม่ฝ่าฝืน ขัดหรือแย้งต่อหลักนิติธรรม โดยหลักนิติธรรมหรือหลักพื้นฐานแห่งกฎหมายนี้จะถูกล่วงละเมิดมิได้ หากกฎหมาย กระบวนการยุติธรรม หรือการกระทำใดๆ ฝ่าฝืนขัดหรือแย้งต่อหลักนิติธรรมย่อมไม่มีผลใช้บังคับ

ส่วนหลักนิติธรรมโดยทั่วไป หมายถึง ลักษณะที่ดีของกฎหมาย กระบวนการยุติธรรมหรือการกระทำใดๆ ที่อาจเรียกอีกอย่างว่าอุดมคติของกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม หรือการกระทำใดๆ จะไม่มีลักษณะสาระสำคัญครบถ้วนของการเป็นกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมที่ดี โดยมีสาระสำคัญได้แก่ กฎหมายที่ดีต้องมีความชัดเจน ต้องไม่ขัดแย้งกันเอง ต้องมีเหตุผล ต้องนำไปสู่ความเป็นธรรม ต้องคุ้มครองสิทธิมนุษยชน เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือสิทธิขั้นพื้นฐาน ต้องมีความทันสมัย และสามารถรับต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ทั้งต้องบัญญัติตามกระบวนการและขั้นตอนที่กฎหมายบัญญัติไว้ไม่มีผลย้อนหลังเป็นผลร้ายหรือกระทบต่อสิทธิ หน้าที่ หรือความรับผิดชอบของบุคคล มีบทลงโทษที่เหมาะสมได้สัดส่วนกับความผิด กฎหมายที่ดีต้องมีผลใช้บังคับอย่างมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมให้มีความรู้และเคารพกฎหมาย กระบวนการนิติบัญญัติต้องเป็นกระบวนการที่เปิดเผย โปร่งใส ตรวจสอบได้

๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับหลักนิติธรรมต่างประเทศ

ในโลกสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นระดับประเทศ ระดับภูมิภาคอาเซียน รัฐธรรมนูญของประเทศต่าง ๆ ให้ความสำคัญกับหลักนิติธรรมอย่างมาก โดยนำหลักนิติธรรมมากำหนดเป็นหลักเกณฑ์หรือบทบัญญัติไว้ในกฎหมายมหาชนระหว่างประเทศ ตลอดจนรัฐธรรมนูญ ดังนี้

๑.๒.๑ ระดับระหว่างประเทศ

(๑) องค์การสหประชาชาติ (United Nation)

องค์การสหประชาชาติได้ก่อตั้งบนเป้าหมายหลักคือ สันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ สิทธิมนุษยชน และการพัฒนา ซึ่งเป้าหมายหลักนี้จะได้รับการตอบสนองจะต้องเป็นไปตาม

^๔ คณะกรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริมหลักนิติธรรมแห่งชาติ. (๒๕๕๘). หลักนิติธรรม The Rule of Law ความหมาย สาระสำคัญ และผลของการฝ่าฝืนหลักนิติธรรม. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เจริญรัฐการพิมพ์. หน้า ๓-๔.

หลักนิติธรรม หมายความว่า รัฐต้องรับผิดชอบต่อกฎหมายที่ประกาศใช้อย่างเท่าเทียม มีการพิจารณาตัดสินคดีที่เป็นอิสระ สอดคล้องกับมาตรฐานด้านสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ อีกทั้งต้องยึดมั่นในหลักการสูงสุดของกฎหมาย ความเสมอภาคต่อกฎหมาย ความรับผิดชอบต่อกฎหมาย มีการพิจารณาตัดสินคดีที่เป็นอิสระ สอดคล้องกับมาตรฐานด้านสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ อีกทั้งต้องยึดมั่นในหลักการสูงสุดของกฎหมาย ความเสมอภาคต่อกฎหมาย ความรับผิดชอบต่อกฎหมาย ความเป็นธรรมในการบังคับใช้กฎหมาย การแบ่งแยกอำนาจ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ความแน่นอนทางกฎหมายและความโปร่งใสในกระบวนการของกฎหมาย นอกจากนี้ ยังเห็นว่าหลักนิติธรรมและการพัฒนามีความเชื่อมโยงกัน อันเป็นผลมาจากการประชุมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน (The United Nations Sustainable Development Goals : SDGs) ซึ่งเป็นกรอบการพัฒนาของโลกเพื่อร่วมกันบรรลุการพัฒนาทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน โดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลังภายในปี ค.ศ. ๒๐๓๐ โดยกำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อใช้เป็นแนวทางในแต่ละประเทศดำเนินการร่วมกัน ซึ่งประเทศไทยและประเทศสมาชิกร่วมกัน ๑๙๓ ประเทศ ได้ร่วมกันลงนามในวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. ๒๐๓๐ ในการประชุมสมัชชาสหประชาชาติ สมัยสามัญ ครั้งที่ ๗๐ เมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๘ ณ สำนักงานใหญ่สหประชาชาติ จึงเห็นได้ว่า มีการนำหลักนิติธรรมไปปรับใช้และการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างหลักนิติธรรมกับการพัฒนาด้วย

นอกจากนี้ สมัชชาใหญ่ของสหประชาชาติได้จัดทำรายงานประจำปีเกี่ยวกับหลักนิติธรรมชื่อว่า “Annual report on strengthening and coordinating United Nations rule of law activities” มีวัตถุประสงค์ของการทำรายงานประจำปีนี้คือ มุ่งเสริมสร้างความมั่นคงของหลักนิติธรรมทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศ โดยมีภารกิจสำคัญคือ ส่งเสริมหลักนิติธรรมให้แก่ภาคีก็คือการให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับกระบวนการจัดทำรัฐธรรมนูญ (Constitution-making processes) โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นเกี่ยวกับ มาตรฐานสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ หลักความเป็นอิสระและปราศจากความลำเอียงของผู้พิพากษาว่าเป็นรากฐานสำคัญของหลักนิติธรรม และการให้ความช่วยเหลือด้านสถาบันหรือองค์กร รวมทั้งเจ้าหน้าที่ผู้ทำหน้าที่บังคับใช้กฎหมายและการพิจารณาคดี^๙

(๒) คณะกรรมการนิติศาสตร์ระหว่างประเทศ (International Commission of Jurists: I.C.J.) คณะกรรมการนิติศาสตร์ระหว่างประเทศได้อธิบายลักษณะของหลักนิติธรรมหมายถึง “The rule of law can be characterized as “the principle, institutions and procedures, ... which the experience and traditions of lawyers in different countries of the world, often having

^๙ ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช. ความหมายและองค์ประกอบของหลักนิติธรรม. วารสารสถาบันพระปกเกล้า. (ก.ย. – ธ.ค.) ๒๕๕๘ :

themselves varying political structures and economic backgrounds, have shown to be important to protect the individual from arbitrary government and enable him to enjoy the dignity of men” และบทบาทสำคัญของคณะกรรมการนิติศาสตร์ระหว่างประเทศเกี่ยวกับหลักนิติธรรมก็คือ การอธิบายถึงคำว่าหลักนิติธรรมมีลักษณะพลวัต ไม่หยุดนิ่งกับที่ (the rule of law is a dynamic concept) โดยมีเป้าหมายหลักในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนดังปรากฏในคำประกาศเดลี (The Declaration of Delhi)

คณะกรรมการนักนิติศาสตร์ระหว่างประเทศยังได้ออกแถลงการณ์หลายฉบับเกี่ยวกับนิติศาสตร์และหลักนิติธรรมไม่ว่าจะเป็น the Caracas Plan of Action on The Independence of Judges and Lawyer (1989) and the Berlin Declaration on Upholding Human Rights and the Rule of Law in Combating Terrorism (2004) และคำประกาศล่าสุดคือ คำประกาศเจนีวา ที่เรียกว่า The Geneva Declaration on Upholding the Rule of Law and the Role of Judges and Lawyers in Times of Crisis ซึ่งวางหลักการสำคัญไว้ ๑๓ ข้อ คำประกาศล่าสุดนี้มีสาระสำคัญเกี่ยวกับบทบาทขององค์กรตุลาการและผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมาย (Legal Profession) ที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในกระบวนการยุติธรรม หลักการแบ่งแยกอำนาจ หลักความเป็นอิสระของตุลาการในยามที่เกิดวิกฤติการณ์ เช่น เกิดความไม่สงบของบ้านเมือง การประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน เกิดภัยการก่อการร้าย เกิดการขัดกันด้วยอาวุธไม่ว่าจะมีลักษณะระหว่างประเทศหรือภายในประเทศก็ตาม^{๑๐}

๑.๒.๒ ระดับภูมิภาคอาเซียน

นอกจากในระดับประเทศที่ให้ความสำคัญกับหลักนิติธรรมแล้วในระดับภูมิภาคอาเซียนแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของหลักนิติธรรม เนื่องจากกฎบัตรอาเซียน (The ASEAN Charter) ข้อ ๒ (๒)(ก) กำหนดพันธกรณีของประเทศสมาชิกไว้ว่า “ให้อาเซียนและรัฐสมาชิกยึดมั่นในกฎการค้าพหุภาคีและระบอบของอาเซียนซึ่งมีกฎเป็นพื้นฐานสำหรับการปฏิบัติตามข้อผูกพันทางเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพ และการลดอย่างค่อยเป็นค่อยไป เพื่อนำไปสู่การขจัดอุปสรรคทั้งปวงต่อการรวมตัวทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาคในระบบเศรษฐกิจ” จากพันธกรณีดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนากฎหมายและหน่วยงานทางกฎหมายของอาเซียนและประเทศภาคีสมาชิกมีความสำคัญต่อการบรรลุความมุ่งหมายที่บัญญัติไว้ในกฎบัตรอาเซียน อีกทั้งเป็นการแสดงเจตจำนงอย่างเป็นทางการครั้งแรกของสมาชิกสมาคมประชาชาติอาเซียนที่พร้อมจะยกระดับความร่วมมือกันที่จะนำไปสู่ระบอบการปกครองที่อยู่บนพื้นฐานแห่งกฎเกณฑ์ (rule-based regimes) การมีรัฐบาลภายใต้รัฐธรรมนูญ และการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

^{๑๐} เพิ่งอ้าง หน้า ๒๖.

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า อาเซียนมีความมุ่งหมายที่จะริเริ่มความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนหลักนิติธรรมโดยมีกฎหมายและกฎระเบียบเป็นตัวกำหนด ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพกฎหมายภายในประเทศของสมาชิกด้วย

๑.๒.๓ ระดับรัฐธรรมนูญ

ในหลายประเทศให้ความสำคัญของหลักนิติธรรมจึงได้นำมาบัญญัติไว้ในกฎหมายระดับรัฐธรรมนูญ เมื่อได้ศึกษารัฐธรรมนูญในหลายประเทศทั่วโลกพบว่า มีประมาณ ๑๗ ประเทศ ได้บัญญัติคำว่า “Rule of Law” ไว้ในรัฐธรรมนูญ ได้แก่ ประเทศฟินแลนด์ ประเทศสวีเดน ประเทศสเปน ดังนี้

(๑) รัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐฟินแลนด์ ค.ศ. ๑๙๙๙ แก้ไขเพิ่มเติม ค.ศ. ๒๐๑๑ (Finland’s Constitution of ๑๙๙๙ with Amendments through ๒๐๑๑) หมวด ๑ บททั่วไป ส่วนที่ ๒ ประชาธิปไตยและหลักนิติธรรม บัญญัติให้อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐสภา ประชาธิปไตยนำมาซึ่งสิทธิส่วนบุคคลที่จะมีส่วนร่วมและมีอิทธิพลต่อการพัฒนาสังคมและสภาพความเป็นอยู่ของปวงชน นอกจากนี้ การใช้อำนาจของสาธารณะให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติ และในกิจกรรมสาธารณะทั้งหมดจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด

(๒) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสเปน (The Constitution of Spain) ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมใน ค.ศ. ๒๐๑๑ ได้ปรากฏคำว่า “Rule of Law” ในส่วนอารัมภบทของรัฐธรรมนูญ รวมทั้งในหัวข้อเบื้องต้น (Preliminary Title) มาตรา ๑ บัญญัติให้สเปนได้รับการสถาปนาเป็นรัฐประชาธิปไตย ภายใต้หลักนิติธรรมซึ่งสนับสนุนเสรีภาพ ความยุติธรรม ความเสมอภาค และความแตกต่างทางการเมือง ในฐานะที่มีคุณค่าสูงสุดของระบบกฎหมาย มาตรา ๙ บัญญัติให้รัฐธรรมนูญรับรองหลักความชอบด้วยกฎหมาย ลำดับศักดิ์ของกฎหมาย การเผยแพร่กฎหมาย การไม่ลงโทษบุคคลย้อนหลัง และให้ความมั่นใจในหลักนิติธรรมว่ามีคุณค่าเหนือกว่า รวมทั้งห้ามหน่วยงานของรัฐใช้อำนาจดำเนินการตามอำเภอใจ มาตรา ๑๐๖ บัญญัติให้ศาลจะต้องตรวจสอบอำนาจในการออกระเบียบต่างๆ ให้แน่ใจว่าเป็นไปตามหลักนิติธรรมและให้ใช้อำนาจอยู่ภายในขอบเขตอย่างสมเหตุผล มาตรา ๑๑๗ บัญญัติให้ความยุติธรรมเกิดขึ้นแก่ประชาชนและใช้อำนาจในนามพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นอิสระและอยู่ภายใต้หลักนิติธรรม มาตรา ๑๒๔ บัญญัติให้สำนักงานอัยการมีหน้าที่ส่งเสริมการดำเนินการยุติธรรมในการปกป้องหลักนิติธรรม สิทธิพลเมือง และสาธารณประโยชน์ตามที่กฎหมายคุ้มครองรวมทั้งดำรงตนเป็นกลางในทุกกรณี

(๓) รัฐธรรมนูญของเยอรมนี^{๑๑} (The Basic Law of the Federal Republic of Germany) เป็นกฎหมายพื้นฐานของรัฐธรรมนูญ ๑๙๔๙ มีสาระสำคัญ ดังนี้ (๑) การบัญญัติรับรองสิทธิขั้นพื้นฐานและหลักการพื้นฐานและหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิโดยชัดแจ้ง (๒) กำหนดหลักการพื้นฐานการจัด

^{๑๑} บรรเจิด สิงคะเนติ. (๒๕๖๕). ประเด็นสำคัญที่พึงมีและควรแก้ไขตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า, หน้า ๓๖-๓๗.

โครงสร้างของรัฐ (๓) กำหนดให้เป็นระบบสองสภา (๔) การสร้างเสถียรภาพของระบบรัฐสภาสมัยใหม่ (๕) การให้ความสำคัญกับระบบพรรคการเมืองและมุ่งให้พรรคการเมืองมีความเป็นประชาธิปไตย และ (๖) กำหนดให้ศาลรัฐธรรมนูญเป็นองค์กรสำคัญการควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจของสถาบันทางการเมือง

การบัญญัติรับรองสิทธิขั้นพื้นฐานและหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิไว้อย่างชัดเจน โดยมีหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นคุณค่าสูงสุดของรัฐธรรมนูญ อำนาจอธิปไตยทั้งหลายผูกพันโดยตรงต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิขั้นพื้นฐาน ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑ นอกจากนี้ยังวางหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานไว้ในบทบัญญัติ มาตรา ๑๙ ที่เป็นหลักการสำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิของบุคคล

๑.๓ แนวคิดเกี่ยวกับหลักนิติธรรมในประเทศไทย

แนวคิดเกี่ยวกับหลักนิติธรรมได้เริ่มปรากฏขึ้นในรัฐธรรมนูญ ฉบับปีพุทธศักราช ๒๕๑๗ โดยบรรจุคำว่า “หลักนิติธรรม” ไว้ในคำปรารภเป็นครั้งแรกว่า “จักดำรงไว้ซึ่งหลักนิติธรรมเพื่อให้ราษฎรได้รับความยุติธรรมอย่างทั่วถึง โดยปัจจุบันความคิดเกี่ยวกับหลักนิติธรรมแทบจะเป็นส่วนเดียวกับระบอบประชาธิปไตย และแทรกเข้ามาในวงการนิติบัญญัติ วงการบริหารราชการแผ่นดิน และวงการพิจารณาพิพากษาคดี โดยเฉพาะคดีปกครองซึ่งเป็นราษฎรกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ

อย่างไรก็ดี ในการยกร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับชั่วคราว พ.ศ. ๒๕๔๙ ครั้งแรกมีผู้เสนอให้บัญญัติความในมาตรา ๑๘ ว่า “ผู้พิพากษาและตุลาการมีอิสระในการพิจารณาพิพากษารรณคดีในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” นับได้ว่ามีแนวคิดที่จะนำหลักนิติธรรมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนับแต่นั้น

ต่อมาเมื่อมีการยกร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มีเจตนารมณ์ในการร่างโดยยึดแนวทางและการแก้ไขจุดอ่อนของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ เพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์จากรัฐธรรมนูญนี้ ๔ ประการ คือ ๑) คุ้มครองส่งเสริม ขยายสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอย่างเต็มที่ ๒) ลดการผูกขาดอำนาจรัฐ และเพิ่มอำนาจประชาชน ๓) การเมืองมีความโปร่งใสมีคุณธรรม และจริยธรรม และ ๔) ทำให้องค์กรตรวจสอบมีความเป็นอิสระ เข้มแข็ง และทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๒} สำคัญประการหนึ่งคือ มีการกำหนดที่มาของอำนาจอธิปไตย และหลักการแบ่งแยกอำนาจ ทั้งนี้ การใช้อำนาจต้องสอดคล้องกับหลักนิติธรรม และเพื่อให้เป็นไปตามหลักนิติธรรม (The Rule of Law) จึงกำหนดให้การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้ง

^{๑๒} สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (๒๕๕๒). รวมบทสรุปผู้บริหารร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. หน้า ๔.

องค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐต้องอยู่บนพื้นฐานของบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญและกฎหมาย^{๑๓}

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ได้มีการบัญญัติเกี่ยวกับหลัก “นิติธรรม” ไว้ในมาตรา ๓ วรรคสองว่า “การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม” และมาตรา ๗๘ ว่า “รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน ดังต่อไปนี้ (๖) ดำเนินการให้หน่วยงานทางกฎหมายที่มีหน้าที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานของรัฐตามกฎหมายและตรวจสอบการตรากฎหมายของรัฐ ดำเนินการอย่างเป็นอิสระ เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปตามหลักนิติธรรม” โดยการบัญญัติรับรองหลักนิติธรรมไว้เป็นลายลักษณ์อักษรที่มีสภาพบังคับทางรัฐธรรมนูญ แสดงให้เห็นว่าเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ได้ยืนยันว่าหลักนิติธรรมมีอยู่จริง และจะต้องได้รับการปฏิบัติจากผู้ปฏิบัติงานของรัฐทุกประเภท มิได้เป็นเพียงแนวความคิดหรือทฤษฎีทางกฎหมายเท่านั้น ซึ่งการรับรองหลักนิติธรรมนี้มีคุณค่าระดับรัฐธรรมนูญและมีสภาพบังคับ^{๑๔}

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ บัญญัติหลักนิติธรรมไว้ในหมวดทั่วไป มาตรา ๓ วรรคสอง โดยมีข้อความเหมือนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ โดยได้มีการบัญญัติถึงหลักนิติธรรมไว้ในมาตรา ๓ วรรคสอง และมาตรา ๒๖

มาตรา ๓ บัญญัติว่า “อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ

รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์กรอิสระ และหน่วยงานของรัฐ ต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และหลักนิติธรรม เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติและความผาสุกของประชาชนโดยส่วนรวม”

จากบทบัญญัติดังกล่าว มาตรา ๓ วรรคสอง กำหนดให้รัฐสภา (ฝ่ายนิติบัญญัติ) คณะรัฐมนตรี (ฝ่ายบริหาร) ศาล (ฝ่ายตุลาการ) และหน่วยงานของรัฐ (ทุกหน่วยงานและองค์กรอิสระ) จะต้อง “ปฏิบัติหน้าที่” ให้เป็นไปตามหลักนิติธรรม เมื่อรัฐธรรมนูญกำหนดไว้อย่างชัดเจนจึงเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้ปฏิบัติงานต่างที่จะต้องไม่เพียงพิจารณาตัวบทกฎหมายตามตัวอักษร แต่ถือเอาหลักนิติธรรมเป็นเกณฑ์ในการปฏิบัติหน้าที่ด้วย โดยยังให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมของประเทศชาติและสร้าง

^{๑๓} สมฤทธิ์ ไชยวงศ์. (๒๕๕๕). ศึกษาวิเคราะห์หลักนิติธรรมตามแนวคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ. เอกสารผลงานเพื่อขอรับการประเมินให้ดำรงตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญด้านคดีและวิชาการ (เจ้าหน้าที่ศาลรัฐธรรมนูญ ๑๐ ชช..) สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ. หน้า ๕๙-๖๐.

^{๑๔} พชรชาติ สุนทรสารทูล. (๒๕๖๕). การใช้หลักนิติธรรมกับอำนาจทางรัฐบาลของคณะรัฐมนตรี. วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม. หน้า ๑๐๓-๑๐๔.

ความผาสุกให้แก่ประชาชน และหากการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐนั้น แม้จะตรงตามตัวบท แต่มิได้สอดคล้องต่อหลักนิติธรรมนั้นก็ย่อมกลายเป็นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ

มาตรา ๒๖ บัญญัติว่า “การตรากฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคล ต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ในกรณีที่รัฐธรรมนูญมิได้บัญญัติเงื่อนไขไว้ กฎหมายดังกล่าวต้องไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม ไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลเกินสมควรแก่เหตุ และจะกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลมิได้ รวมทั้งต้องระบุเหตุผลความจำเป็นในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพไว้ด้วย

กฎหมายตามวรรคหนึ่ง ต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป ไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเฉพาะเจาะจง”

รัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๖ ถือว่าเป็นเกณฑ์ในการตรากฎหมายได้ กล่าวคือ ในกรณีที่มีการตรากฎหมาย จะต้องพิจารณาก่อนว่ากฎหมายฉบับดังกล่าว มีผลเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลหรือไม่ หากมีผลดังนั้นจะต้องเป็นไปตามเงื่อนไข โดยรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้วางเงื่อนไขตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแต่ในกรณีที่รัฐธรรมนูญมิได้กำหนดเงื่อนไขไว้ รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้วางเงื่อนไขไว้ต่ออีกชั้นหนึ่ง คือ จะต้องพิจารณาแล้วว่ากฎหมายดังกล่าวไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม รวมทั้งหลักการอื่นๆ ด้วย กล่าวคือ สิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน หลักความได้สัดส่วน และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และจะต้องอธิบายเหตุผลความจำเป็นในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพไว้ด้วย ดังนั้น แนวคิดของบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๖ อาจแปลความได้ว่าหลักนิติธรรมเป็นหลักปรัชญาที่มีอยู่เหนือขึ้นไปจากตัวบทกฎหมาย เป็นหลักอุดมคติที่ฝ่ายปกครองต้องเคารพและไม่กระทำการละเมิดต่อบุคคลภายในรัฐ

๒. อำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญ

เมื่อได้พิจารณาหลักนิติธรรมแล้วจะเห็นได้ว่า ศาลรัฐธรรมนูญในฐานะองค์กรตุลาการมีพันธกิจสำคัญในการรักษาความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ และตรวจสอบถ่วงดุลการใช้อำนาจเพื่อให้เป็นไปตามหลักนิติธรรมภายใต้หลักการควบคุมตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมาย อันเป็นปรัชญาการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ประกอบกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๒๑๐ บัญญัติให้ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาวินิจฉัยปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายและร่างกฎหมาย พิจารณาวินิจฉัยปัญหาเกี่ยวกับหน้าที่และอำนาจของสภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภา รัฐสภา คณะรัฐมนตรี หรือองค์กรอิสระ และมีหน้าที่และอำนาจอื่นตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาล

รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๖๑ ได้กำหนดหน้าที่และอำนาจของศาลรัฐธรรมนูญไว้ในมาตรา ๗ ให้มีหน้าที่และอำนาจดังต่อไปนี้

- ๑) คดีเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายหรือร่างกฎหมาย
- ๒) คดีเกี่ยวกับหน้าที่และอำนาจของสภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภา รัฐสภา คณะรัฐมนตรี หรือองค์กรอิสระ
- ๓) คดีเกี่ยวกับการร้องขอให้เลิกการกระทำล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
- ๔) คดีที่ประชาชนหรือชุมชนฟ้องหน่วยงานของรัฐเพื่อให้ได้รับประโยชน์ตามรัฐธรรมนูญ หมวด ๕ หน้าที่ของรัฐ
- ๕) คดีเกี่ยวกับการสิ้นสุดสมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภา
- ๖) คดีเกี่ยวกับการเสนอร่างพระราชบัญญัติที่มีหลักการอย่างเดียวกันหรือคล้ายกันกับหลักการของร่างพระราชบัญญัติที่ยับยั้งไว้
- ๗) คดีเกี่ยวกับการเสนอ การแปรญัตติ หรือการกระทำด้วยประการใดๆ ที่มีผลให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือกรรมการมีการ มีส่วนไม่ว่าโดยตรงหรือทางอ้อมในการใช้งบประมาณรายจ่าย
- ๘) คดีเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างข้อบังคับการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ร่างข้อบังคับการประชุมวุฒิสภา และร่างข้อบังคับการประชุมรัฐสภา
- ๙) คดีเกี่ยวกับการสิ้นสุดของความเป็นรัฐมนตรี
- ๑๐) คดีเกี่ยวกับหนังสือสัญญาที่ต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา
- ๑๑) คดีที่ผู้ถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญคุ้มครองไว้ร้องขอว่าการกระทำนั้นขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ
- ๑๒) คดีเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม
- ๑๓) คดีอื่นที่รัฐธรรมนูญ กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ หรือกฎหมายอื่นกำหนดให้อยู่ในเขตอำนาจของศาล

จากหน้าที่และอำนาจข้างต้น ทำให้ทราบถึงช่องทางในการยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญในการพิจารณาวินิจฉัย ลงมติ และมีคำวินิจฉัย ซึ่งในการศึกษาตามบทความนี้เป็นการศึกษาถึงคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่มีผลต่อองค์กรฝ่ายนิติบัญญัติในหลายกรณี อาทิ คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการสิ้นสุดสมาชิกภาพของสมาชิกฝ่ายนิติบัญญัติ คำวินิจฉัยเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของฝ่ายนิติบัญญัติ คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการตรากฎหมายของฝ่ายนิติบัญญัติ คำวินิจฉัยเกี่ยวกับหนังสือสัญญาใดต้องได้รับความเห็นชอบ

จากรัฐสภาหรือไม่ หรือคำวินิจฉัยเกี่ยวกับการยุบพรรคการเมืองตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๙๒ และจะได้อธิบายอย่างละเอียดในหัวข้อถัดไป

๓. คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่มีผลต่อฝ่ายนิติบัญญัติ

ศาลรัฐธรรมนูญได้จัดตั้งขึ้นครั้งแรกตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ โดยมีหน้าที่และอำนาจสำคัญในฐานะผู้พิทักษ์รัฐธรรมนูญให้บทบัญญัติแห่งกฎหมายใดขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ ประกอบกับรัฐธรรมนูญกำหนดให้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเป็นเด็ดขาดและผลผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์การอิสระ และหน่วยงานของรัฐ ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญได้ปฏิบัติภารกิจโดยคำนึงถึงการถ่วงดุลต่อการใช้อำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ เสมอมา ดังนั้นในการทำหน้าที่ของฝ่ายตุลาการหรือศาลนั้น จึงต้องมีอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดีให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญและกฎหมาย ทั้งยังต้องดำเนินการด้วยความรวดเร็ว เป็นธรรม และปราศจากอคติทั้งปวง ในการที่จะผดุงความยุติธรรมให้กับประชาชน การตรวจสอบการกระทำต่าง ๆ ที่เกิดจากการใช้อำนาจรัฐหรือบุคคลใด ๆ ที่ได้กระทำละเมิดต่อบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายที่ไปกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามที่รัฐธรรมนูญรับรองและคุ้มครองไว้

รัฐธรรมนูญกำหนดให้ศาลรัฐธรรมนูญเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่คุ้มครองหลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ เป็นกลไกสำคัญในการตรวจสอบและถ่วงดุลการใช้อำนาจเพื่อรักษาสมดุลในทางการเมือง ดำรงไว้ซึ่งความชอบธรรมของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ตลอดระยะเวลากว่า ๒๗ ปี ที่ผ่านมา ศาลรัฐธรรมนูญได้ปฏิบัติหน้าที่สำคัญในการรักษาความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ และสร้างบรรทัดฐานในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามหลักนิติธรรม กล่าวโดยภาพรวมแล้ว ศาลรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยมีอำนาจที่รวมศูนย์ centralized system นับตั้งแต่ก่อตั้งศาลรัฐธรรมนูญในปี พ.ศ. ๒๕๔๑ จนถึงวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๖๘ มีคำร้องเข้าสู่การพิจารณาวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ รวม ๒,๐๒๐ คำร้อง มีคำวินิจฉัยจำนวน ๘๔๐ คำวินิจฉัย และมีคำสั่งจำนวน ๑,๑๖๑ คำสั่ง^{๑๔} (ข้อมูล ณ วันที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๖๘) โดยบทความนี้จะได้อธิบายถึงคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ส่งผลกระทบต่อองค์กรฝ่ายนิติบัญญัติ ดังต่อไปนี้

^{๑๔} ข้อมูลจากระบบฐานข้อมูลกลาง สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ. สืบค้นวันที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๖๘ จาก <https://bi-report.constitutionalcourt.or.th/Case>

คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่มีผลกระทบต่อองค์กรฝ่ายนิติบัญญัติ แบ่งได้เป็น ๕ ลักษณะ กล่าวคือ

๑. คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการสิ้นสุดสมาชิกภาพของสมาชิกฝ่ายนิติบัญญัติ

ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจพิจารณาวินิจฉัยคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง แบ่งออกเป็น ๒ ช่องทางหลักในการยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญ ได้แก่

ช่องทางที่หนึ่ง การวินิจฉัยเกี่ยวกับการสิ้นสุดสมาชิกภาพหรือคุณสมบัติของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๘๒ วรรคหนึ่ง และการพิจารณาวินิจฉัยความเป็นรัฐมนตรีสิ้นสุดลงหรือไม่ ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๗๐ (๒) (๔) หรือ (๕) หรือวรรคสอง กำหนดให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภาจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในสิบของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของแต่ละสภา มีสิทธิเข้าชื่อร้องขอต่อประธานแห่งสภาที่ตนเป็นสมาชิกว่าสมาชิกภาพของสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภาคนใดแห่งสภานั้นสิ้นสุดลงด้วยเหตุตามมาตรา ๑๐๑ (๓) (๕) (๖) (๗) (๘) (๙) (๑๐) หรือ (๑๒) หรือมาตรา ๑๑๑ (๓) (๔) (๕) หรือ (๗) แล้วแต่กรณี และให้ประธานแห่งสภาที่ได้รับคำร้องส่งคำร้องนั้นไปยังศาลรัฐธรรมนูญ

ช่องทางที่สอง กรณีที่คณะกรรมการการเลือกตั้งเห็นว่า สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภาคนใดคนหนึ่งสิ้นสุดเพราะเหตุตามกฎหมายให้ส่งเรื่องไปยังศาลรัฐธรรมนูญเพื่อวินิจฉัยได้ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๘๒ วรรคสี่ และการพิจารณาวินิจฉัยความเป็นรัฐมนตรีสิ้นสุดลงหรือไม่ ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๗๐ วรรคสาม กำหนดให้คณะกรรมการการเลือกตั้งมีอำนาจส่งเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยกรณีความเป็นรัฐมนตรีของรัฐมนตรีคนใดคนหนึ่งสิ้นสุดลงเฉพาะตัวหรือไม่ โดยรายละเอียดดังนี้

๑) กรณีที่สมาชิกฝ่ายนิติบัญญัติเข้าชื่อกันจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในสิบของสมาชิกเท่าที่มีอยู่ของแต่ละสภายื่นคำร้องต่อประธานสภาแห่งตนว่าสมาชิกภาพของสมาชิกคนใดคนหนึ่งสิ้นสุดลง แล้วให้ประธานแห่งสภาที่รับคำร้องส่งเรื่องดังกล่าวไปให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ โดยแบ่งได้ ๓ กรณี คือ กรณีเกี่ยวกับคุณสมบัติ กรณีเกี่ยวกับลักษณะต้องห้าม และกรณีเกี่ยวกับการกระทำอันต้องห้าม

ก. คำวินิจฉัยเกี่ยวกับคุณสมบัติของสมาชิกฝ่ายนิติบัญญัติ

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภาต้องคุณสมบัติตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ คุณสมบัติจึงเป็นสิ่งที่บุคคลต้องมีและเป็นลักษณะติดตัว เช่น อายุขั้นต่ำ การศึกษา เป็นต้น ที่ผ่านมาศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยเกี่ยวกับคุณสมบัติของสมาชิกฝ่ายนิติบัญญัติ เช่น กรณีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (นายชาญชัยอิสระเสนารักษ์) ใช้วุฒิการศึกษาที่เป็นโมฆะ ในการสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ไม่ได้จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นทำให้ไม่สามารถเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย และชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพเทคนิค (ปวท.) ได้ การที่นำใบ รบ. ปวท. ที่ไม่ถูกต้องไปศึกษาต่อระดับ

ปริญญาดรีย่อมจะไม่ถูกต้องด้วย จึงไม่อาจใช้คุณสมบัติการจบปริญญาตรีมาสมัครรับเลือกตั้งได้ (คำวินิจฉัยที่ ๔๘/๒๕๕๒^{๑๖})

ข. คำวินิจฉัยเกี่ยวกับลักษณะต้องห้ามของสมาชิกฝ่ายนิติบัญญัติ

ลักษณะต้องห้ามเป็นสิ่งที่บุคคลผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองต้องไม่มีลักษณะดังกล่าว อาทิ

(๑) ลักษณะต้องห้ามของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ เช่น การติดยาเสพติด การล้มละลาย ถู้อหุ้ในกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนใด ๆ เป็นต้น ที่ผ่านมา ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยมีตัวอย่าง เช่น

(๑.๑) กรณีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้ถือหุ้ในกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนใด ๆ อันเป็นลักษณะต้องห้ามการดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยคดีลักษณะนี้ ข้อเท็จจริงมีทั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ประกอบกิจการในลักษณะที่เป็นสื่อตัวกลางในการส่งข่าวสาร สาร และเนื้อหาสาระไปสู่มวลชนที่สามารถสื่อความหมายให้ประชาชนทราบได้เป็นการทั่วไป การที่สภาผู้แทนราษฎร (นายธัญญ์วาริน สุขะพิสิษฐ์) เป็นผู้ถือหุ้ในกิจการที่เป็นสื่อกลางในการส่งข่าวสาร สาร และเนื้อหาสาระ ดังนั้น ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยให้สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้นั้น สิ้นสุดลงตามรัฐธรรมนูญ (คำวินิจฉัยที่ ๒๐/๒๕๖๓^{๑๗})

ส่วนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ประกอบกิจการในลักษณะที่มีได้เป็นสื่อตัวกลางในการส่งข่าวสาร สาร และเนื้อหาสาระไปสู่มวลชนที่สามารถสื่อความหมายให้ประชาชนทราบได้ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลุ่มนี้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยให้สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทนี้ไม่สิ้นสุดลงแต่อย่างใด (คำวินิจฉัยที่ ๑๘-๑๙/๒๕๖๓^{๑๘})

(๑.๒) กรณีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (นายสิระ เจนจาคะ) เคยต้องคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่ากระทำความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินโดยทุจริตตามประมวลกฎหมายอาญา จึงเป็นบุคคลผู้มีลักษณะต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ศาลรัฐธรรมนูญจึงวินิจฉัยให้สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้นั้น (นายสิระ) สิ้นสุดลงตามรัฐธรรมนูญ (คำวินิจฉัยที่ ๒๔/๒๕๖๔^{๑๙})

^{๑๖} เรื่อง ประธานสภาผู้แทนราษฎรส่งคำร้องของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพื่อขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยสมาชิกภาพของนายชาญชัย อิสระเสนารักษ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดนครนายก

^{๑๗} เรื่อง ประธานสภาผู้แทนราษฎรส่งคำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๘๒ ว่า สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จำนวน ๓๓ คน สิ้นสุดลงตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๐๑ (๖) ประกอบมาตรา ๙๘ (๓) หรือไม่

^{๑๘} เรื่อง ประธานสภาผู้แทนราษฎรส่งคำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๘๒ ว่า สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จำนวน ๔๑ คน สิ้นสุดลงตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๐๑ (๖) ประกอบมาตรา ๙๘ (๓) หรือไม่

^{๑๙} เรื่อง ประธานสภาผู้แทนราษฎรส่งคำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๘๒ ว่า สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของนายสิระ เจนจาคะ สิ้นสุดลงตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๐๑

(๑.๓) กรณีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ร้อยเอก ธรรมนัส พรหมเผ่า) เคยต้องคำพิพากษาศาลแขวงรัฐนิวเซาท์เวลส์ เครือรัฐออสเตรเลีย ในความผิดตามกฎหมายว่าด้วยยาเสพติดก่อนสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แต่เรื่องนี้ไม่ใช่คำพิพากษาของศาลไทย ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยในเรื่องนี้ว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้นั้นเคยต้องคำพิพากษาในความผิดตามกฎหมายว่าด้วยยาเสพติดของศาลต่างประเทศ ไม่ใช่คำพิพากษาของศาลไทย จึงวินิจฉัยให้สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้นั้น (ร้อยเอก ธรรมนัส) ไม่สิ้นสุดลงตามรัฐธรรมนูญ (คำวินิจฉัยที่ ๖/๒๕๖๔^{๒๐})

(๒) ลักษณะต้องห้ามของสมาชิกวุฒิสภามาตรับรัฐธรรมนูญกำหนดไว้ เช่น เป็นข้าราชการหรือเคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เว้นแต่ได้พ้นจากการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาแล้วไม่น้อยกว่าห้าปีนับถึงวันสมัครรับเลือก หรือเป็นสมาชิกพรรคการเมือง ที่ผ่านมาศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยเกี่ยวกับลักษณะต้องห้ามของสมาชิกวุฒิสภา เช่น กรณีสมาชิกวุฒิสภา (กรณีนายสุรเดช จิรจิตติเจริญ) ได้รับเลือกเป็นสมาชิกวุฒิสภา แต่มีผู้ยื่นคัดค้านว่าไม่มีใบสมัครและไม่มีหลักฐานการลาออกจากการเป็นสมาชิกพรรคการเมือง และยังคงมีสถานภาพเป็นสมาชิกพรรคการเมือง จึงเป็นเหตุให้สมาชิกภาพของสมาชิกวุฒิสภาสิ้นสุด แต่คดีนี้ปรากฏข้อเท็จจริงว่า สมาชิกวุฒิสภาผู้นั้นไม่ได้สมัครเป็นสมาชิกพรรคการเมืองและระยะเวลาการลาออกจนถึงวันที่สมัครรับเลือกตั้งเป็นเวลาเกินกว่าห้าปีนับถึงวันสมัครรับเลือกตั้งแล้ว ดังนั้น สมาชิกวุฒิสภาผู้นั้นจึงยังคงเป็นผู้มีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตามรัฐธรรมนูญ (คำวินิจฉัยที่ ๑/๒๕๕๓^{๒๑}) โดยรัฐธรรมนูญบัญญัติลักษณะต้องห้ามของบุคคลที่จะใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาใช้บังคับแก่ลักษณะต้องห้ามของสมาชิกวุฒิสภา แม้ว่าที่มา คุณสมบัติ หรือหน้าที่และอำนาจต่างกัน แต่การบัญญัติลักษณะต้องห้ามของการเข้าสู่ตำแหน่งของทั้งสองตำแหน่งย่อมเป็นไปในทางเดียวกัน ดังนั้น ลักษณะต้องห้ามตามมาตรา ๙๘ (๕) ต้องนำมาใช้บังคับกับผู้ถูกร้องซึ่งเป็นสมาชิกวุฒิสภาด้วย เมื่อข้อเท็จจริงในคดีนี้ สมาชิกวุฒิสภา (นายสมชาย เล่งหลัก) เป็นผู้ต้องคำพิพากษาศาลฎีกาให้เพิกถอนสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นเวลาสิบปีนับแต่วันมีคำพิพากษา จึงเป็นเหตุให้

^{๒๐} เรื่อง ประธานสภาผู้แทนราษฎรส่งคำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๙๒ วรรคหนึ่งและมาตรา ๑๗๐ วรรคสาม ประกอบมาตรา ๘๒ ว่า สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของร้อยเอก ธรรมนัส พรหมเผ่า สิ้นสุดลงตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๐๑ (๖) ประกอบมาตรา ๙๘ (๑๐) และความเป็นรัฐมนตรีของร้อยเอก ธรรมนัส พรหมเผ่า รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สิ้นสุดลงเฉพาะตัวตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๗๐ วรรคหนึ่ง (๔) ประกอบมาตรา ๑๖๐ (๖) และมาตรา ๙๘ (๑๐) หรือไม่

^{๒๑} เรื่อง ประธานวุฒิสภาส่งเรื่องของคณะกรรมการการเลือกตั้งขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่า สมาชิกวุฒิสภาจังหวัดปราจีนบุรี สิ้นสุดลง ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐

สมาชิกภาพของสมาชิกวุฒิสภาของผู้นั้น (นายสมชาย) สิ้นสุดลงตามรัฐธรรมนูญ (คำวินิจฉัยที่ ๕/๒๕๖๘^{๒๒})

ค. คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการกระทำอันต้องห้ามของสมาชิกฝ่ายนิติบัญญัติ

การกระทำอันต้องห้ามของสมาชิกฝ่ายนิติบัญญัติ เป็นข้อห้ามในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เพื่อป้องกันการขัดกันแห่งผลประโยชน์และการทุจริตคอร์รัปชัน เช่น ไม่รับหรือแทรกแซงหรือก้าวก่ายการเข้ารับสัมปทานจากรัฐ หน่วยงานของรัฐ หรือเป็นหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้นในทางหุ้นส่วนหรือบริษัทที่รับสัมปทานหรือเข้าเป็นคู่สัญญาในลักษณะดังกล่าว ทั้งนี้ ไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อม ที่ผ่านมาศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยที่สำคัญ เช่น กรณีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (นายสิระ เจนจาคะ นางปาริณา ไกรคุปต์ นางศรีนวล บุญลือ) ถูกร้องว่า แทรกแซงหรือก้าวก่ายหน่วยงานของรัฐโดยไม่ปรากฏพฤติการณ์ที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการใช้จ่ายเงินงบประมาณหรือให้ความเห็นชอบในการจัดทำโครงการใดๆ ศาลรัฐธรรมนูญจึงวินิจฉัยว่าการกระทำของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้นั้น ไม่เข้าข่ายการกระทำอันต้องห้าม ไม่เป็นเหตุให้สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้นั้นสิ้นสุดลงตามรัฐธรรมนูญ (คำวินิจฉัยที่ ๑๕/๒๕๖๓^{๒๓})

๒) กรณีที่คณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) ยื่นคำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัย แบ่งได้ ๓ กรณี เช่นเดียวกัน คือ กรณีเกี่ยวกับคุณสมบัติ กรณีเกี่ยวกับลักษณะต้องห้าม และกรณีเกี่ยวกับการกระทำอันต้องห้าม โดยมีคำวินิจฉัยที่สำคัญ เช่น

กรณีที่คณะกรรมการการเลือกตั้งขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยเกี่ยวกับสมาชิกภาพของสมาชิกวุฒิสภา (นายระวี รุ่งเรือง) ผู้ถูกร้องเคยถูกสั่งให้พ้นจากราชการ หน่วยงานของรัฐหรือรัฐวิสาหกิจ เพราะทุจริตต่อหน้าที่หรือประพฤติมิชอบในวงราชการ แม้ภายหลังผู้ถูกร้องจะได้รับการล้างมลทินตามพระราชบัญญัติล้างมลทินแต่ไม่มีผลเป็นการลบล้างคำพิพากษาหรือคำสั่งลงโทษทางวินัยว่ามีการกระทำความผิดผู้ถูกร้องเป็นบุคคลผู้มีลักษณะต้องห้ามในการดำรงตำแหน่ง ศาลรัฐธรรมนูญจึงวินิจฉัยให้สมาชิกภาพของสมาชิกวุฒิสภาผู้นั้น (นายระวี) สิ้นสุดลงตามรัฐธรรมนูญ (คำวินิจฉัยที่ ๘/๒๕๖๓^{๒๔})

^{๒๒} เรื่อง คณะกรรมการการเลือกตั้งขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๘๒ ว่า สมาชิกภาพของสมาชิกวุฒิสภาของนายสมชาย เล่งหลัก สิ้นสุดลงตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๑๑ (๔) ประกอบมาตรา ๑๐๘ ข. ลักษณะต้องห้าม (๑) และมาตรา ๙๘ (๕) หรือไม่

^{๒๓} เรื่อง ประธานสภาผู้แทนราษฎรส่งคำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๘๒ ว่า สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของนางสาวปาริณา ไกรคุปต์ สิ้นสุดลงตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๐๑ (๗) ประกอบมาตรา ๑๔๕ (๑) และสมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของนางสาวศรีนวล บุญลือ สิ้นสุดลงตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๐๑ (๗) ประกอบมาตรา ๑๔๕ (๒) หรือไม่

^{๒๔} เรื่อง คณะกรรมการการเลือกตั้งขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๘๒ ว่า สมาชิกภาพของสมาชิกวุฒิสภาของนายระวี รุ่งเรือง สิ้นสุดลงตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๑๑ (๔) ประกอบมาตรา ๑๐๘ ข. ลักษณะต้องห้าม (๑) และมาตรา ๙๘ (๘) หรือไม่

กรณีนี้ คณะกรรมการการเลือกตั้งขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยเกี่ยวกับสมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภา กระทำการอันต้องห้ามในส่วนการขัดกันแห่งผลประโยชน์ โดยเป็นหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้นในห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทที่รับสัมปทานหรือเข้าเป็นคู่สัญญาในลักษณะเป็นการผูกขาดตัดตอน ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยให้สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภาที่กระทำการอันต้องห้ามสิ้นสุดลงตามรัฐธรรมนูญ (คำวินิจฉัยที่ ๑๒-๑๔/๒๕๕๓^{๒๕})

นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ได้เคยให้อำนาจแก่คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติในการยื่นคำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยสมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภา เนื่องจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภาจงใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน หรือจงใจยื่นบัญชีทรัพย์สินและหนี้สินอันเป็นเท็จหรือปกปิดข้อเท็จจริงที่ควรแจ้งให้ทราบตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๙๕ เช่น กรณีสมาชิกวุฒิสภา (นายสุขุม เชิดชื่น) เมื่อเข้ารับตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภาแล้ว แต่ไม่ยื่นเอกสารประกอบที่เป็นสำเนาหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความมีอยู่ของทรัพย์สินและหนี้สิน รวมทั้งแบบแสดงรายการภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาในรอบปีภาษีที่ผ่านมา จึงรับฟังได้ว่า สมาชิกวุฒิสภา (นายสุขุม) จงใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินและเอกสารประกอบตามรัฐธรรมนูญ (คำวินิจฉัยที่ ๑๒/๒๕๕๓^{๒๖})

เมื่อวิเคราะห์คำวินิจฉัยเกี่ยวกับคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า รัฐธรรมนูญ มาตรา ๙๗ มาตรา ๙๘ และมาตรา ๑๐๘ เป็นการกำหนดคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา โดยคุณสมบัติต้องพิจารณาคุณสมบัติที่ใช้บังคับก่อนวันสมัครรับเลือก ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้จะต้องมีครบถ้วนก่อนวันสมัครรับเลือก หากผู้สมัครรับเลือกมีคุณสมบัติไม่ครบถ้วนตามที่กฎหมายกำหนดในขณะนั้น ผู้นั้นไม่อาจใช้สิทธิสมัครรับเลือกเป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง แต่ลักษณะต้องห้ามนั้นครอบคลุมไปถึงตั้งแต่ก่อนการสมัครรับเลือกและการสมัครรับเลือก และหลังการสมัครรับเลือก รวมทั้งการเข้าสู่ตำแหน่งแล้ว หากภายหลังปรากฏข้อเท็จจริงว่าผู้สมัครรับเลือกมีลักษณะต้องห้ามเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภา บุคคลนั้นย่อมถูกเพิกถอนให้พ้นจากตำแหน่งได้ ดังนั้นหากภายหลังปรากฏข้อเท็จจริงว่า ผู้สมัครรับเลือกมีลักษณะต้องห้ามเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภาตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๙๘ และมาตรา ๑๐๘ เป็นเหตุแห่ง

^{๒๕} เรื่อง สมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกระทำการต้องห้ามอันเป็นเหตุให้สมาชิกสภาสิ้นสุดลงตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ หรือไม่

^{๒๖} เรื่อง คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยชี้ขาดตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๙๕ กรณีนายสุขุม เชิดชื่น สมาชิกวุฒิสภา จงใจไม่ยื่นเอกสารประกอบบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน

การสิ้นสุดสมาชิกภาพได้^{๒๗} เห็นได้ว่าหากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือวุฒิสภาใดมีเหตุระหว่างการดำรงตำแหน่งจะมีผลทำให้สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภาสิ้นสุดระหว่างการดำรงตำแหน่งได้ มิใช่เป็นเพียงลักษณะต้องห้ามก่อนหรือในขณะที่ใช้สิทธิสมัครรับเลือกเท่านั้น แต่ต้องไม่มีลักษณะต้องห้ามตลอดระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภาด้วย ประกอบกับการที่รัฐธรรมนูญให้นำลักษณะต้องห้ามของบุคคลที่จะใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาบังคับใช้แก่ลักษณะต้องห้ามของสมาชิกวุฒิสภานั้น ด้วยเหตุผลที่ว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภาต่างเป็นองค์กรที่ใช้อำนาจนิติบัญญัติร่วมกัน แม้ว่าจะมีที่มาคุณสมบัติ หรือหน้าที่และอำนาจหน้าที่ต่างกันออกไปบ้าง แต่การบัญญัติถึงลักษณะต้องห้ามของการเข้าสู่ตำแหน่งของทั้งสองตำแหน่งย่อมต้องเป็นไปในทางเดียวกัน ซึ่งเกณฑ์ในการพิจารณาคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามนี้ได้ใช้เกณฑ์ในการพิจารณาของคณะรัฐมนตรีและนายกรัฐมนตรีตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๖๐ และมาตรา ๑๗๐ ด้วย

๒. คำวินิจฉัยเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของฝ่ายนิติบัญญัติ

ศาลรัฐธรรมนูญมีหน้าและอำนาจในการพิจารณาวินิจฉัยความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายหรือร่างกฎหมาย โดยอำนาจในการตรวจสอบความชอบด้วยของรัฐธรรมนูญของร่างกฎหมาย ได้แก่ การพิจารณาวินิจฉัยความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างพระราชบัญญัติ (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๑๓๒ ประกอบมาตรา ๑๔๘) การพิจารณาวินิจฉัยความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างพระราชบัญญัติตามรัฐธรรมนูญ (มาตรา ๑๔๘) การพิจารณาวินิจฉัยว่าข้อบังคับการประชุมของฝ่ายนิติบัญญัติไม่ให้ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ (มาตรา ๑๔๙) รวมถึงการพิจารณาวินิจฉัยว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือกรรมการ การกระทำการใดเพื่อให้ตนมีส่วนโดยตรงหรือโดยอ้อมในการใช้งบประมาณรายจ่าย หรือไม่ (มาตรา ๑๔๔) รวมถึงการพิจารณาวินิจฉัยความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม (มาตรา ๒๕๖ (๙)) อาทิเช่น

๑) การพิจารณาวินิจฉัยความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างพระราชบัญญัติ และร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๑๓๒ และมาตรา ๑๔๘ ให้อำนาจศาลรัฐธรรมนูญในการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างพระราชบัญญัติและร่าง

^{๒๗} เทียบเคียงคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๕/๒๕๖๘ เรื่อง คณะกรรมการการเลือกตั้งขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๘๒ ว่า สมาชิกภาพของสมาชิกวุฒิสภาของนายสมชาย เล่งหลัก สิ้นสุดลงตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๑๑ (๔) ประกอบมาตรา ๑๐๘ ข. ลักษณะต้องห้าม (๑) และมาตรา ๙๘ (๕) หรือไม่

พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ โดยให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือสมาชิกทั้งสองสภารวมกันไม่น้อยกว่าสิบของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของทั้งสองสภาเห็นว่าร่างพระราชบัญญัติหรือร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญมีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ หรือตราขึ้นโดยไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ สามารถส่งความเห็นประธานสภาแห่งตนแล้วให้ประธานแห่งสภานั้นส่งความเห็นให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยซึ่งศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจตรวจสอบทั้งกระบวนการตราไม่ว่าจะเป็นการกระทำโดยมิชอบ เช่น การเลียบบัตรแทนกัน องค์ประชุมไม่ครบถ้วน และเนื้อหาแห่งร่างพระราชบัญญัติและร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่ามีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญในส่วนที่เป็นสาระสำคัญหรือไม่ หากเป็นสาระสำคัญให้ทำให้ร่างกฎหมายฉบับนั้นเป็นอันตกไป ถ้าไม่เป็นสาระสำคัญให้ข้อความที่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญเป็นอันตกไปโดยแยกการพิจารณาได้ดังนี้

๑.๑) การพิจารณาเกี่ยวกับกระบวนการตราไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ

(ก) กรณีกระบวนการตราโดยไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ

กระบวนการตราร่างพระราชบัญญัติที่มีผลให้มติของสมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภาเป็นไปโดยไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ เช่น กรณีการเลียบบัตรแทนกัน โดยมีคำวินิจฉัยที่น่าสนใจ ได้แก่ กรณีที่ประธานรัฐสภาส่งความเห็นเรื่องกระบวนการตราร่างพระราชบัญญัติให้อำนาจกระทรวงการคลังกู้เงินเพื่อพัฒนาโครงการพื้นฐานด้านคมนาคมขนส่งของประเทศ พ.ศ. (ร่างพรบ.เงินกู้สองล้านล้าน) คดีนี้มีประเด็นที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเลียบบัตรแทนกันจริง อันเป็นการละเมิดต่อหลักการพื้นฐานของการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ขัดต่อหลักความซื่อสัตย์สุจริตของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และขัดต่อหลักการออกเสียงลงคะแนนด้วย จึงต้องถือว่ามติของกระบวนการตราร่างพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวเป็นมติที่ไม่ชอบ ส่งผลให้ร่างพระราชบัญญัติให้อำนาจกระทรวงการคลังกู้เงินเพื่อพัฒนาโครงการพื้นฐานด้านคมนาคมขนส่งของประเทศ พ.ศ. ... ตราขึ้นโดยไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ (คำวินิจฉัยที่ ๓-๔/๒๕๕๗^{๒๔}) และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้กระทำการเลียบบัตร (นายนิรุต ทองธิดาช) ถูกดำเนินคดีโดยศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองพิพากษาจำคุก

^{๒๔} เรื่อง ประธานรัฐสภาส่งความเห็นของสมาชิกวุฒิสภา และประธานสภาผู้แทนราษฎรส่งความเห็นของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๕๔ วรรคหนึ่ง (๑) ว่า ร่างพระราชบัญญัติให้อำนาจกระทรวงการคลังกู้เงินเพื่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคมขนส่งของประเทศ พ.ศ. มีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ หรือตราขึ้นโดยไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรือไม่

(ข) องค์ประชุมของสมาชิกรัฐสภาหรือสภานิติบัญญัติแห่งชาติ

รัฐธรรมนูญกำหนดให้การประชุมสภาผู้แทนราษฎรและการประชุมวุฒิสภาต้องมีสมาชิกมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของแต่ละสภา จึงจะเป็นองค์ประชุม ดังนั้น การประชุมสภาผู้แทนราษฎรและการประชุมวุฒิสภาที่มีจำนวนสมาชิกเข้าร่วมประชุมไม่ครบองค์ประชุม จะถือว่าเป็นการใช้อำนาจนิติบัญญัติโดยองค์กรสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภาไม่ได้ และหากมีการออกเสียงลงคะแนนในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรและที่ประชุมวุฒิสภาที่ไม่ครบองค์ประชุมจะถือว่าเป็นการออกเสียงลงคะแนนที่ขัดด้วยบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญไม่ได้

ขอยกตัวอย่างเช่น กรณีการประชุมของสภานิติบัญญัติแห่งชาติเพื่อลงมติร่างพระราชบัญญัติสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล (ฉบับที่ ..) พ.ศ. ตราขึ้นโดยไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ เมื่อข้อเท็จจริงปรากฏว่า ในการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติเพื่อลงมติในวาระที่หนึ่ง วาระที่สอง และวาระที่สาม มีสมาชิกเข้าประชุมไม่ถึงกึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของสภานิติบัญญัติ ในขณะนั้น จึงไม่ครบองค์ประชุมและไม่อาจถือว่าเป็นมติของสภานิติบัญญัติโดยชอบด้วยรัฐธรรมนูญ ดังนั้น ร่างพระราชบัญญัติสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล (ฉบับที่ ..) พ.ศ. จึงเป็นอันตกไปตามรัฐธรรมนูญ (คำวินิจฉัยที่ ๑๖/๒๕๕๑^{๒๙})

๑.๒) การพิจารณาวินิจฉัยเกี่ยวกับเนื้อหาของกฎหมายว่า ร่างพระราชบัญญัติหรือร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ มีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ หรือไม่

(ก) กรณีการพิจารณาวินิจฉัยความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๓๒ ประกอบมาตรา ๑๔๘ กำหนดให้ ก่อนที่นายกรัฐมนตรีจะนำร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญใดขึ้นทูลเกล้าฯ หากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือสมาชิกของทั้งสองสภารวมกันมีจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในสิบของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่เห็นว่าร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญมีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือตราขึ้นโดยไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญเพื่อยื่นต่อประธานสภาแห่งตนและให้ส่งความเห็นดังกล่าวให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัย โดยมีคำวินิจฉัยที่น่าสนใจ เช่น กรณีกรณีกะบวนการตราร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ฉบับที่ ..) พ.ศ. ต้องเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ และต้องสอดคล้องกับเจตนารมณ์และบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๑) พุทธศักราช ๒๕๖๔ กรณีการเปลี่ยนแปลง

^{๒๙} เรื่อง ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติส่งความเห็นของสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยว่าร่างพระราชบัญญัติสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล (ฉบับที่ ..) พ.ศ. ตราขึ้นโดยไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ

สัดส่วนระบบการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบแบ่งเขตเลือกตั้งและแบบบัญชีรายชื่อ และการเปลี่ยนแปลงหลักการเกี่ยวกับจำนวนบัตรเลือกตั้งใหม่ให้ผู้มีสิทธิออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้งได้คนละสองคะแนนผ่านบัตรเลือกตั้งสองใบ เพื่อให้ประชาชนกำหนดเจตจำนงในการเลือกพรรคการเมืองและผู้สมัครรับเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้งซึ่งแตกต่างจากระบบเดิมที่ใช้บัตรเลือกตั้งเพียงใบเดียว กรณีนี้ไม่มีผลต่อการคำนวณสัดส่วนผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามบัญชีรายชื่อของแต่ละพรรค ดังนั้นร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ฉบับที่ ..) พ.ศ. จึงตราขึ้นโดยถูกต้องตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ (คำวินิจฉัยที่ ๒๑/๒๕๖๕^{๓๐})

(ข) กรณีการพิจารณาวินิจฉัยความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างพระราชบัญญัติ

รัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๔๘ ได้บัญญัติให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือสมาชิกของทั้งสองสภารวมกันมีจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในสิบของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ เห็นว่าร่างพระราชบัญญัติใดมีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือตราขึ้นโดยไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญมีสิทธิเข้าชื่อเพื่อเสนอความเห็นต่อประธานสภาแห่งตนและให้ส่งความเห็นดังกล่าวให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัย ซึ่งศาลมีอำนาจพิจารณาวินิจฉัยทั้งข้อความและกระบวนการตรากฎหมาย

ขอยกตัวอย่างคำวินิจฉัย เช่น กรณีประธานสภานิติบัญญัติส่งความเห็นให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยว่า ร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ เมื่อข้อเท็จจริงคดีนี้ปรากฏว่าการประชุมของสภานิติบัญญัติ มีสมาชิกร่วมประชุมเพื่อออกเสียงลงมติในวาระที่หนึ่ง วาระที่สอง วาระที่สาม เมื่อมีสมาชิกเข้าร่วมประชุมไม่ถึงกึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกสภานิติบัญญัติทั้งหมด จึงไม่ครบองค์ประชุมและไม่อาจถือการออกเสียงลงคะแนนที่ไม่ครบองค์ประชุมดังกล่าวเป็นการลงมติของสภานิติบัญญัติโดยชอบ และมีผลให้ร่างพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวเป็นอันตกไป และไม่จำเป็นต้องวินิจฉัยว่าร่างพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวมีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญเพราะไม่ทำให้ผลของคำวินิจฉัยเปลี่ยนแปลงไป (คำวินิจฉัยที่ ๑๕/๒๕๕๒^{๓๑})

^{๓๐} เรื่อง ประธานรัฐสภาส่งความเห็นของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภาขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๔๘ วรรคหนึ่ง (๑) ประกอบมาตรา ๑๓๒ ว่า ร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ฉบับที่ ..) พ.ศ. มาตรา ๒๕ และมาตรา ๒๖ มีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา ๙๓ และมาตรา ๙๔ หรือไม่ และตราขึ้นโดยไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๓๒ หรือไม่

^{๓๑} ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติส่งความเห็นของสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เพื่อขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๑๕๔ วรรคหนึ่ง (๑) ว่า ร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. มาตรา ๒๕ และมาตรา ๓๕ ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๖๖ หรือไม่

๒) การพิจารณาวินิจฉัยร่างข้อบังคับการประชุมของฝ่ายนิติบัญญัติไม่ให้ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๑๓๙ บัญญัติให้ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจพิจารณาวินิจฉัยความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างข้อบังคับการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ร่างข้อบังคับการประชุมวุฒิสภา และร่างข้อบังคับการประชุมรัฐสภาที่สภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภา หรือรัฐสภาได้ให้ความเห็นชอบแล้ว แต่ยังมีได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ว่ามีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือตราขึ้นโดยไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีคำวินิจฉัยที่น่าสนใจได้แก่ เรื่องกรณีกระบวนการออกเสียงลงคะแนนของสมาชิกรัฐสภาในการประชุมเพื่อลงมติผ่านร่างกฎหมายนั้นจะใช้วิธีการออกเสียงลงคะแนนโดยเปิดเผยและการลงคะแนนแบบลับ ซึ่งรัฐสภาได้ใช้วิธีการแสดงตนและลงคะแนนดิจิทัลโดยการการเสียบบัตรและกดปุ่มลงคะแนน ซึ่งตามข้อบังคับการประชุมสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. ๒๕๖๒ ข้อ ๘๐ วรรคสามว่า “การออกเสียงแทนกันจะกระทำมิได้” ที่ผ่านมาศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยที่เกี่ยวข้องกับข้อบังคับการประชุมของฝ่ายนิติบัญญัติ เช่น กรณีที่ประธานสภาผู้แทนราษฎรส่งคำร้องมาให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยเกี่ยวกับร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓ ว่าตราขึ้นโดยไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ข้อเท็จจริงปรากฏว่าในการประชุมเพื่อลงมติในกระบวนการร่างพระราชบัญญัติงบประมาณในปีดังกล่าว มีสมาชิกรัฐสภาไม่อยู่ในห้องประชุม แต่ปรากฏว่ามีการออกเสียงแสดงตนและลงมติแทนโดยมิชอบ แสดงว่ามีการกระทำทุจริตเสียบัตรแทนกัน ส่งผลให้การลงมติร่างพระราชบัญญัติงบประมาณตราขึ้นโดยไม่ถูกต้องตามรัฐธรรมนูญและเป็นการฝ่าฝืนต่อข้อบังคับการประชุมด้วย ดังนั้น คดีนี้เมื่อปรากฏชัดว่ามีการออกเสียงลงมติในวาระที่หนึ่งโดยชอบแล้ว ย่อมส่งผลให้ร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวตกไปเฉพาะการพิจารณาลงมติในวาระที่สองวาระที่สาม และข้อสังเกตของคณะกรรมการการทํานั้น (คำวินิจฉัยที่ ๒-๓/๒๕๖๓^{๓๒})

กรณีที่ผู้ตรวจการแผ่นดินขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัย กรณีที่มีผู้ร้องเรียนตามมาตรา ๒๑๓ ว่า กรณีที่ประธานรัฐสภาอาศัยข้อบังคับการประชุมรัฐสภา เพื่อขอให้ที่ประชุมตีความว่าการเสนอชื่อบุคคลผู้สมควรได้รับการแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งภายหลังจากที่รัฐสภามีมติไม่ให้ความเห็นชอบไปแล้ว ถือเป็นการนำญัตติที่ตกไปมาเสนออีกในสมัยประชุมเดียวกัน ดังนั้น จึงไม่สามารถเสนอชื่อนายพิธา ลัมเจริญรัตน์ ผู้มีชื่อในบัญชีรายชื่อพรรคก้าวไกลเพื่อดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีซ้ำอีกในสมัยประชุมนี้ การกระทำของรัฐสภาที่มีมติเสนอชื่อบุคคลที่ควรแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีให้รัฐสภาพิจารณา

^{๓๒} เรื่อง ประธานสภาผู้แทนราษฎรส่งความเห็นของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๔๘ วรรคหนึ่ง (๑) ว่า ร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปี งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓ ตราขึ้นโดยไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรือไม่

ให้เห็นชอบรอบที่สอง จึงเป็นการละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง คดีนี้
เนื่องจากผู้ร้องเรียนไม่ใช่บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพโดยตรง จึงไม่อาจยื่นคำร้องตามรัฐธรรมนูญ
มาตรา ๒๑๓ ได้ (คำสั่งที่ ๓๑/๒๕๖๖)^{๓๓}

**๓) การพิจารณาวินิจฉัยว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือกรรมการ การทำ
การใดเพื่อให้ตนมีส่วนโดยตรงหรือโดยอ้อมในการใช้งบประมาณรายจ่าย หรือไม่**

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๑๔๔ ได้บัญญัติมาตรการ
เพื่อตรวจสอบกระบวนการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ
ร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายเพิ่มเติม และร่างพระราชบัญญัติโอนงบประมาณรายจ่ายว่ามีการ
เสนอ การแปรญัตติ หรือการกระทำด้วยประการใดๆ ที่มีผลให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิก
วุฒิสภาหรือกรรมการมีส่วนไม่ว่าโดยตรงหรือโดยอ้อมในการใช้จ่ายงบประมาณรายจ่ายหรือไม่ โดย
กรณีนี้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภามีจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในสิบของจำนวนสมาชิก
ทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของแต่ละสภาสามารถเสนอความเห็นให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยได้ โดยมีคำ
วินิจฉัยที่สำคัญในกรณีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภา หรือกรรมการมีส่วนไม่ว่าโดยทางตรงหรือ
ทางอ้อมในการใช้งบประมาณรายจ่ายตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๔๔ ได้แก่

กรณีที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเสนอความเห็นตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๔๔ วรรคสาม
เพื่อให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยว่า การพิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่าย
ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๘ และร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๙
มีการเสนอ การแปรญัตติ หรือการกระทำด้วยประการใดๆ ที่มีผลโดยทางตรงหรือทางอ้อมในการใช้
งบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๔๔ วรรคสอง ข้อเท็จจริงในคดีนี้
ผู้ถูกร้องดำรงตำแหน่งสองสถานะคือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและรองประธานสภาผู้แทนราษฎร คนที่
หนึ่ง การใช้อำนาจของรองประธานสภาผู้แทนราษฎรต้องไม่ขัดต่อสถานะพื้นฐานความเป็น
สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พฤติการณ์ที่ผู้ถูกร้องเห็นชอบให้เสนอคำขอจัดสรรงบประมาณและคำขอแปร
ญัตติเพิ่มงบประมาณโดยมีเจตนานำงบประมาณรายจ่ายของแผ่นดินไปใช้เพื่อประโยชน์ในการหาเสียง
หรือสร้างความนิยมให้แก่ตนเองในเขตเลือกตั้งอันทำให้ผู้ถูกร้อง บุคคลอื่น หรือพรรคการเมืองที่ผู้ถูกร้อง
สังกัดได้รับประโยชน์ในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ผู้ถูกร้องเสนอและแปรญัตติที่มีผลให้ผู้ถูกร้อง
มีส่วนไม่ว่าโดยตรงหรือทางอ้อมในการใช้งบประมาณรายจ่าย ย่อมเป็นการฝ่าฝืนรัฐธรรมนูญ มาตรา
๑๔๔ วรรคสองมีผลให้สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของผู้ถูกร้องสิ้นสุดลงตามรัฐธรรมนูญ

^{๓๓} เรื่อง ผู้ตรวจการแผ่นดิน (ผู้ร้อง) ขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๑๓

มาตรา ๑๔๔ วรรคสาม (คำวินิจฉัยที่ ๑๕/๒๕๖๘)^{๓๔} และมีการวางแนวบรรทัดฐานในการยื่นคำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญมาตรา ๑๔๔ วรรคสามไว้ว่า ต้องเป็นกรณีที่อยู่ในระหว่างการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือวุฒิสภา เมื่อตามคำร้องกล่าวอ้างถึง ร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๔ ที่ได้รับการพิจารณาเสร็จสิ้นแล้ว และเป็นกฎหมายที่ใช้บังคับแล้ว กรณีจึงไม่ต้องด้วยหลักเกณฑ์ของรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๔๔ แต่อย่างใด (คำสั่งที่ ๑๒/๒๕๖๖^{๓๕})

๔) การพิจารณาวินิจฉัยความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม

รัฐธรรมนูญได้บัญญัติให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือสมาชิกของทั้งสองสภารวมกันมีจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในสิบของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ มีสิทธิเข้าชื่อกันเสนอความเห็นต่อประธานสภาแห่งตนว่า ร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมมีลักษณะขัดกับรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๕๕ คือ การแก้ไขเปลี่ยนแปลงการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือเปลี่ยนแปลงรูปแบบของรัฐ หรือมีลักษณะขัดกับรัฐธรรมนูญในการแก้ไขหมวด ๑ บททั่วไป หมวด ๒ พระมหากษัตริย์ หรือหมวด ๑๕ การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ หรือเกี่ยวกับคุณสมบัติหรือลักษณะต้องห้ามของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หรือเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของศาลหรือองค์กรอิสระ หรือเรื่องที่ ทำให้ศาลหรือองค์กรอิสระไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้

เนื่องจากยังไม่มีคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่วินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๕๖ โดยตรง แต่มีคำวินิจฉัยที่เกี่ยวข้องและน่าสนใจ จึงขอยกตัวอย่างเช่น

กรณีประธานรัฐสภาขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๑๐ ว่า กรณีปัญหาเกี่ยวกับหน้าที่และอำนาจของรัฐสภาในการเสนอร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมของสมาชิกรัฐสภาตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๕๖ (๑) ซึ่งคดีนี้ เมื่อมีการจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่โดยใช้วิธีการร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมให้มีหมวด ๑๕/๑ ซึ่งมีผลเป็นการยกเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช

^{๓๔} เรื่อง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเสนอความเห็นตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๔๔ วรรคสาม เพื่อขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณา วินิจฉัยว่า การพิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๘ และร่างพระราชบัญญัติงบประมาณ รายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๙ มีการเสนอ การแปรญัตติ หรือการกระทำด้วยประการใดๆ ที่มีผลให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือกรรมการมีส่วนไม่ว่าโดยตรง หรือทางอ้อมในการใช้งบประมาณรายจ่ายตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๔๔ วรรคสอง หรือไม่

^{๓๕} เรื่อง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเสนอความเห็นตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๔๔ วรรคสาม เพื่อขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณา วินิจฉัยว่า การพิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๔ มีการเสนอ การแปรญัตติ หรือการกระทำ ด้วยประการใดๆ ที่มีผลให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือกรรมการมีส่วนไม่ว่าโดยตรง หรือทางอ้อมในการใช้งบประมาณ รายจ่ายตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๔๔ วรรคสองหรือไม่

๒๕๖๐ เป็นการแก้ไขหลักการสำคัญที่ผู้มีอำนาจสถาปนารัฐธรรมนูญดั้งเดิมต้องการปกป้องคุ้มครองไว้ ศาลรัฐธรรมนูญจึงได้วินิจฉัยเกี่ยวกับอำนาจของรัฐสภาในการจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ว่าสามารถทำได้ โดยต้องให้ประชาชนออกเสียงประชามติก่อนว่าสมควรมีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่หรือไม่ ถ้าเห็นชอบจึงดำเนินการจัดทำร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ต่อไป และต้องมีการจัดให้มีการออกเสียงลงมติว่าเห็นชอบหรือไม่กับร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่อีกครั้งหนึ่งก่อนนำขึ้นทูลเกล้าฯ เพื่อให้พระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธยแล้วประกาศใช้เป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (คำวินิจฉัยที่ ๔/๒๕๖๔^{๓๖}) และกรณีที่ประธานรัฐสภาขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยปัญหาเกี่ยวกับหน้าที่และอำนาจของรัฐสภาตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๑๐ วรรคหนึ่ง (๒) ในการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ..) พุทธศักราช (แก้ไขเพิ่มเติม มาตรา ๒๕๖ และเพิ่มหมวด ๑๕/๑ การจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่) โดยศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่า ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ รัฐสภาที่มีอำนาจริเริ่มหรือแสดงความต้องการเพื่อจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ได้ แต่ต้องให้ประชาชนออกเสียงประชามติให้ความเห็นชอบว่าสมควรมีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่หรือไม่เสียก่อน ทั้งนี้ การจัดทำร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ต้องเป็นไปตามบทบัญญัติ หมวด ๑๕ การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ ซึ่งรัฐสภาที่มีอำนาจแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญได้ แต่รัฐสภาไม่อาจให้ประชาชนเลือกผู้ร่างรัฐธรรมนูญได้โดยตรง และการจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ต้องมีการจัดให้มีการออกเสียงประชามติสามครั้ง ได้แก่ ครั้งที่หนึ่ง ให้ประชาชนออกเสียงประชามติว่าสมควรมีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่หรือไม่ ครั้งที่สอง ให้ประชาชนออกเสียงประชามติเกี่ยวกับการจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ว่ามีวิธีการและเนื้อหาที่สำคัญอย่างไร และครั้งที่สาม ภายหลังรัฐสภาจัดทำร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่เสร็จแล้ว ให้ประชาชนออกเสียงประชามติว่าเห็นชอบกับร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่หรือไม่ อนึ่ง การออกเสียงประชามติครั้งที่หนึ่งและครั้งที่สองอาจดำเนินการพร้อมกันในคราวเดียวได้ (คำวินิจฉัยที่ ๑๘/๒๕๖๘)^{๓๗}

จากกรณีดังกล่าว เห็นได้ว่า คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของฝ่ายนิติบัญญัติไม่ว่าจะเป็นกระบวนการตราร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญหรือร่างพระราชบัญญัติโดยไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ กรณีข้อบังคับการประชุมของฝ่ายนิติบัญญัติ กรณีการพิจารณาวินิจฉัยเกี่ยวกับกรณีที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือกรรมการกระทำการใดเพื่อให้ตนมีส่วนโดยตรงหรือโดยอ้อมในการใช้งบประมาณรายจ่าย หรือกรณีการตรวจสอบ

^{๓๖} เรื่อง ประธานรัฐสภาขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๑๐ วรรคหนึ่ง (๒) กรณีมีปัญหาเกี่ยวกับหน้าที่และอำนาจของรัฐสภาในการเสนอร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมของสมาชิกสภาตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๕๖ (๑)

^{๓๗} เรื่อง ประธานรัฐสภาขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยปัญหาเกี่ยวกับหน้าที่และอำนาจของรัฐสภาตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๑๐ วรรคหนึ่ง (๒)

ความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจพิจารณาว่าร่างพระราชบัญญัติมีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ หรือตราขึ้นโดยไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๔๘ ซึ่งกระบวนการตราโดยไม่ถูกต้องนี้ ศาลรัฐธรรมนูญได้วางแนวบรรทัดฐานไว้ ๒ กรณี ได้แก่ ประเด็นการกำหนดองค์ประชุมของสมาชิกวุฒิสภาหรือสภานิติบัญญัติแห่งชาติและประเด็นการเสียบัตรแทนกันซึ่งการพิจารณาเช่นนี้ย่อมรวมถึงการพิจารณาวินิจฉัยข้อบังคับการประชุมของฝ่ายนิติบัญญัติต้องไม่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญด้วยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๓๙ และการพิจารณาวินิจฉัยว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือกรรมการการกระทำใดเพื่อให้ตนมีส่วนโดยตรงหรือโดยอ้อมในการใช้งบประมาณรายจ่าย หรือไม่ ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๔๔ โดยการยื่นคำร้องของสมาชิกวุฒิสภาเพื่อขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๔๔ วรรคสามจะต้องอยู่ในระหว่างการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณของสภาผู้แทนราษฎรหรือวุฒิสภาเนื่องจากบทบัญญัติดังกล่าวให้ศาลรัฐธรรมนูญมีหน้าที่และอำนาจในการตรวจสอบระหว่างการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือคณะกรรมการการเสนอแปรญัตติ หรือกระทำด้วยประการใดๆ อันมีส่วนไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อมในการใช้งบประมาณรายจ่าย หรือไม่ รวมถึงการพิจารณาวินิจฉัยเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๕๖ (๙) แม้จะไม่มีคำวินิจฉัยเกี่ยวกับบทบัญญัติมาตรานี้โดยตรงแต่ศาลรัฐธรรมนูญได้วางแนวทางที่สำคัญเกี่ยวกับการแก้ไขรัฐธรรมนูญไว้ว่า รัฐสภามีอำนาจริเริ่มหรือแสดงความต้องการเพื่อจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ได้ แต่ต้องให้ประชาชนออกเสียงประชามติให้ความเห็นชอบว่าสมควรมีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่หรือไม่เสียก่อน ทั้งนี้ การจัดทำร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ต้องเป็นไปตามบทบัญญัติ หมวด ๑๕ การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ จึงเห็นได้ว่า คำวินิจฉัยและคำสั่งของศาลรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของฝ่ายนิติบัญญัติ ศาลรัฐธรรมนูญได้พิจารณาและตรวจสอบทั้งเนื้อหาและกระบวนการในการตราร่างกฎหมายดังกล่าวโดยพิจารณาถึงความจำเป็น ความสอดคล้องและไม่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ ประกอบกับเมื่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มีผลใช้บังคับก็ยังคงยืนยันถึงความสำคัญและความมีอยู่ของหลักนิติธรรมตามมาตรา ๓ และมาตรา ๒๖ ทำให้การปฏิบัติหน้าที่ขององค์กรฝ่ายนิติบัญญัติต้องเป็นไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และหลักนิติธรรมด้วย โดยคำนึงถึงเป้าหมายหลักที่สำคัญคือ ประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติและความผาสุกของประชาชนโดยรวม

๓ คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการตรากฎหมายของฝ่ายนิติบัญญัติ

ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจในการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายที่ใช้บังคับแล้วโดยกระบวนการตรวจสอบนี้ หากศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่า กฎหมายฉบับใดไม่ชอบด้วยกฎหมาย

ย่อมมีผลให้กฎหมายนั้นเป็นโมฆะหรือไม่มีผลบังคับใช้อีกต่อไป และผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญย่อมผูกพันอำนาจฝ่ายนิติบัญญัติ อำนาจฝ่ายบริหาร และอำนาจฝ่ายตุลาการในการใช้บังคับกฎหมาย ดังนั้น เมื่อศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายใดขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญแล้ว ย่อมมีผลเพียงให้บทบัญญัติแห่งกฎหมายที่มีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญเป็นอันตกไปหรือเป็นอันใช้บังคับมิได้ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๕ วรรคหนึ่งเท่านั้น ในทางปฏิบัติเมื่อบทบัญญัติแห่งกฎหมายใดเป็นใช้บังคับมิได้ ย่อมส่งผลให้ฝ่ายนิติบัญญัติและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องต้องดำเนินการแก้ไขบทบัญญัติแห่งกฎหมายนั้นให้สอดคล้องต่อรัฐธรรมนูญและเป็นไปตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญด้วย โดยแบ่งแยกการพิจารณาได้ ดังนี้

๑) การพิจารณาวินิจฉัยความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของบทบัญญัติแห่งกฎหมายตามที่ผู้ตรวจการแผ่นดินเป็นผู้เสนอ

การเสนอเรื่องเพื่อให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยในกรณีที่ผู้ตรวจการแผ่นดินเห็นว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายใดมีปัญหาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ ผู้ตรวจการแผ่นดินสามารถเสนอเรื่องพร้อมความเห็นให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยได้ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๓๑ (๑)

ขอยกตัวอย่างคำวินิจฉัยสำคัญ เช่น กรณีผู้ตรวจการแผ่นดินเสนอเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยว่า ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๒๓ วรรคสอง มีปัญหาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ เนื่องจากเป็นบทบัญญัติการรับรองสิทธิเรียกค่าทดแทนระหว่างสามีและภริยาไว้แตกต่างกัน กล่าวคือ สามีมีสิทธิเรียกค่าทดแทนจากผู้ซึ่งล่วงเกินภริยาในทำนองชู้สาว ไม่ว่าจะเป็นชายหรือหญิงและไม่ต้องแสดงตนโดยเปิดเผย แต่ภริยาจะมีสิทธิเรียกค่าทดแทนเฉพาะหญิงอื่นที่เข้ามามีความสัมพันธ์ฉันชู้สาวกับสามีของตนเท่านั้น และต้องมีความสัมพันธ์ที่เปิดเผย ซึ่งบทบัญญัตินี้ดังกล่าวให้ความคุ้มครองทางกฎหมายระหว่างสามีและภริยาไม่เท่าเทียมกัน จึงเป็นการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องเพศ ขัดต่อหลักความเสมอภาคและขัดต่อการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ (คำวินิจฉัยที่ ๑๓/๒๕๖๗^{๓๔})

ผลจากคำวินิจฉัยนี้ รัฐสภาได้ตราพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ ๒๔) พ.ศ. ๒๕๖๗ โดยแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา ๑๕๒๓ วรรคสอง เป็น “คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะเรียกค่าทดแทนจากผู้ซึ่งล่วงเกินคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งไปในทำนองชู้สาว หรือจากผู้ซึ่งแสดงตนโดยเปิดเผยเพื่อแสดงว่าตนมีความสัมพันธ์กับคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งในทำนองชู้สาวก็ได้”

^{๓๔} เรื่อง ผู้ตรวจการแผ่นดินเสนอเรื่องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๓๑ (๑) ว่า ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๒๓ วรรคสอง มีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๗ วรรคหนึ่ง วรรคสอง และวรรคสาม หรือไม่

๒) การพิจารณาวินิจฉัยกรณีที่ผู้ถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญคุ้มครองไว้ร้องขอว่าการกระทำนั้นขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ

บุคคลผู้ถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญคุ้มครองไว้มีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อพิจารณาวินิจฉัยว่า การกระทำของหน่วยงานของรัฐ เจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือหน่วยงานซึ่งใช้อำนาจรัฐนั้นขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ หรือการละเมิดนั้นเป็นผลจากบทบัญญัติแห่งกฎหมายขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๑๓ โดยมีคำวินิจฉัยที่ส่งผลกระทบต่อไปยังนิติบัญญัติ อาทิเช่น

กรณีมีผู้ร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยว่า ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๐๑ และมาตรา ๓๐๕ ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยแล้วเห็นว่า ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๐๑ ว่าด้วยความผิดฐานทำให้แท้งลูกมีเจตนารมณ์คุ้มครองชีวิตของทารกในครรภ์มารดาโดยกำหนดโทษหญิงที่ทำแท้งลูก เป็นการไม่คุ้มครองสิทธิของหญิงผู้ตั้งครรภ์ ทำให้ไม่ได้รับความเป็นธรรมถูกลิดรอนหรือจำกัดสิทธิในเนื้อตัวร่างกาย กระทบต่อสิทธิในการกำหนดเจตจำนงของหญิงตั้งครรภ์ เป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพในร่างกายเกินความจำเป็น ไม่ได้สัดส่วน ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ และมาตรา ๓๐๕ ว่าด้วยเหตุยกเว้นการกระทำผิดของหญิงตั้งครรภ์ซึ่งทำให้ตนแท้งลูกโดยให้แพทย์สามารถยุติการตั้งครรภ์ได้ตามที่กฎหมายกำหนดไว้ เป็นบทบัญญัติที่คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในร่างกายของหญิงตั้งครรภ์อย่างเป็นธรรม ไม่เป็นการเลือกปฏิบัติ ไม่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ (คำวินิจฉัยที่ ๔/๒๕๖๓^{๓๙})

ผลจากคำวินิจฉัยนี้ รัฐสภาได้มีการตราพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ๒๘) พ.ศ. ๒๕๖๔ เพื่อแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๐๑ และมาตรา ๓๐๕ แล้ว

๓) การพิจารณาวินิจฉัยว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ศาลจะใช้บังคับแก่คดีใดขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๑๒ ให้อำนาจศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจพิจารณาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ศาลจะใช้บังคับแก่คดี โดยหากคดีที่เกิดขึ้นในศาลยุติธรรม ศาลปกครอง หรือศาลทหาร และไม่ว่าคดีนั้นจะอยู่ระหว่างการพิจารณาของศาลใดก็ตาม ศาลเห็นเองหรือคู่ความโต้แย้งพร้อมด้วยเหตุผลว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ศาลจะใช้บังคับแก่นั้นขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญและยังไม่มีคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในส่วนที่เกี่ยวกับบทบัญญัตินั้น ให้ศาลส่งความเห็นหรือคำโต้แย้งพร้อมด้วยเหตุผลดังกล่าวผ่านทางสำนักงานศาลยุติธรรม สำนักงานศาลปกครอง หรือกรมพระธรรมนูญ แล้วแต่กรณี เพื่อส่งให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัย โดยมีคำวินิจฉัยที่สำคัญ ได้แก่

^{๓๙} เรื่อง นางสาวศรีสมัย เชื้อชาติ (ผู้ร้อง) ขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๑๓

พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช ๒๔๕๗ มาตรา ๑๒ (๑๑) ที่บัญญัติคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามของผู้ที่จะรับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านต้องไม่เคยเป็นผู้เคยต้องคำพิพากษาถึงที่สุดว่ากระทำความผิดเกี่ยวกับกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้ง (คำวินิจฉัยที่ ๑๓/๒๕๖๓)^{๔๐} กฎหมายเกี่ยวกับความผิดว่าด้วยยาเสพติด (คำวินิจฉัยที่ ๗-๘/๒๕๖๕)^{๔๑} และกฎหมายเกี่ยวกับป่าไม้ (คำวินิจฉัยที่ ๕/๒๕๖๗)^{๔๒} ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๖ โดยศาลรัฐธรรมนูญได้กำหนดคำบังคับให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องแก้ไขปรับปรุงพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช ๒๔๕๗ มาตรา ๑๒ (๑๑) ให้มีความเหมาะสมกับประเภทของการกระทำและความหนักเบาตามสภาพแห่งข้อหา ตลอดจนสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน

ผลจากคำวินิจฉัยข้างต้น ปัจจุบันได้มีการเสนอร่างพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ ..) พ.ศ. ให้คณะรัฐมนตรีพิจารณา และได้มีการอนุมัติหลักการของร่างพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวตามที่กระทรวงมหาดไทยซึ่งเป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเสนอ และส่งให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาตรวจพิจารณาและส่งให้สภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภาเพื่อพิจารณาและแก้ไขบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องมิให้ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญและเหมาะสมกับการกระทำและความหนักเบาแห่งสภาพบังคับตลอดจนสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันด้วย^{๔๓}

จากคำวินิจฉัยเกี่ยวกับอำนาจในการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายที่ใช้บังคับแล้ว ดังเช่นพระราชบัญญัติ ซึ่งองค์กรที่สามารถส่งเรื่องมาให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยได้ไม่ว่าจะเป็นศาลยุติธรรมศาลปกครองหรือศาลทหาร (รัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๑๒) หรือผู้ตรวจการแผ่นดิน (รัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๓๑) หรือกรณีผู้ถูกละเมิดสิทธิยื่นคำร้องเพื่อให้ได้รับความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ (รัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๑๓) ซึ่งคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญได้นำหลักนิติธรรมมาใช้เป็นเกณฑ์ประกอบการพิจารณา แม้ในบางเรื่องของคำวินิจฉัยจะไม่ได้บัญญัติถึงหลักนิติธรรมไว้ก็ตาม แต่ด้วยหลักนิติธรรมเป็นกรอบกฎหมายพื้นฐานของกฎหมายธรรมชาติ และศาลรัฐธรรมนูญตระหนักถึงหลักนิติธรรมในการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมาย เพื่อมิให้กระทบกระเทือนสิทธิหรือเสรีภาพของ

^{๔๐} เรื่อง พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช ๒๔๕๗ มาตรา ๑๒ (๑๑) ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๖ หรือไม่

^{๔๑} เรื่อง พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช ๒๔๕๗ มาตรา ๑๒ (๑๑) (ในส่วนที่เกี่ยวกับกฎหมายว่าด้วยยาเสพติด) ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๖ หรือไม่

^{๔๒} เรื่อง พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช ๒๔๕๗ มาตรา ๑๒ (๑๑) ที่บัญญัติคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามของผู้ที่จะได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านต้องไม่เป็นผู้เคยต้องคำพิพากษาถึงที่สุดว่ากระทำความผิดเกี่ยวกับกฎหมายป่าไม้ ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๖ หรือไม่

^{๔๓} สำนักกรรมการธิการ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. (๒๕๖๘). รายงานของคณะกรรมการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ ..) พ.ศ. วุฒิสภา. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.

ประชาชน อันเป็นการตรวจสอบการใช้อำนาจนิติบัญญัติอีกประการในการสร้างแนวปฏิบัติให้ฝ่ายนิติบัญญัติตระหนักถึงการใช้อำนาจในการตรากฎหมายนั้นด้วย

๔. การวินิจฉัยหนังสือสัญญาใดต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาหรือไม่

หนังสือสัญญาใดที่ประเทศไทยทำไว้กับนานาประเทศหรือองค์ระหว่างประเทศต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาหรือไม่ หากเป็นหนังสือสัญญาดังกล่าว เป็นสัญญาที่มีบทบัญญัติเป็นการเปลี่ยนแปลงอาณาเขตไทย การเปลี่ยนแปลงพื้นที่นอกอาณาเขตประเทศไทย หรือการทำหนังสือสัญญาที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม หรือการค้าหรือการลงทุนระหว่างประเทศอย่างกว้างขวางแล้ว หนังสือสัญญาดังกล่าวต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา ซึ่งรัฐธรรมนูญกำหนดว่า ปัญหาว่าหนังสือสัญญาใดต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาหรือไม่ คณะรัฐมนตรีจะขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยได้ ซึ่งกรณีนี้มีคำวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญที่น่าสนใจ คือ

กรณีร่างบันทึกความเข้าใจว่าด้วยการผ่านแดนสินค้าระหว่างกรมศุลกากรแห่งราชอาณาจักรไทยและกรมศุลกากรและสรรพสามิตแห่งราชอาณาจักรกัมพูชาเป็นความตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับการอำนวยความสะดวกในการขนส่งสินค้าผ่านแดน เป็นการกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้ภาคีแต่ละฝ่ายต้องปฏิบัติ แสดงถึงเจตนาที่จะก่อให้เกิดผลผูกพันทางกฎหมายระหว่างกันภายใต้บังคับของกฎหมายระหว่างประเทศ เข้าลักษณะเป็นหนังสือสัญญาตามรัฐธรรมนูญ และเป็นหนังสือสัญญาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการผ่านแดนของสินค้าระหว่างประเทศที่มุ่งจัดการกีดกันทางการค้า อันเป็นลักษณะของการค้าเสรี แต่ไม่ได้มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการกำหนดพิกัตอัตราภาษีศุลกากรที่มีผลโดยตรงต่อราคาสินค้าหรือการจำกัดปริมาณการนำเข้าสินค้าแต่อย่างใด ดังนั้น ร่างบันทึกความเข้าใจดังกล่าว จึงเป็นหนังสือสัญญาเกี่ยวกับการค้าเสรีตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๗๘ วรรคสาม แต่ไม่เป็นหนังสือสัญญาที่อาจมีผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมหรือการค้าหรือการลงทุนของประเทศอย่างกว้างขวาง จึงไม่ต้องได้รับความเห็นชอบของรัฐสภา (คำวินิจฉัยที่ ๓/๒๕๖๐^{๔๔})

คำวินิจฉัยเกี่ยวกับหนังสือสัญญาใดต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาหรือไม่ กรณีนี้เป็นการกำหนดให้ประเภทเกี่ยวกับการทำหนังสือสัญญาสันติภาพ สัญญาสงบศึก และสัญญากับนานาประเทศกับองค์ระหว่างประเทศ โดย “หนังสือสัญญา” ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๗๘ หมายถึง ความตกลง

^{๔๔} เรื่อง คณะรัฐมนตรีขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๗๘ วรรคห้า ว่า ร่างบันทึกความเข้าใจว่าด้วยการผ่านแดนสินค้าระหว่างกรมศุลกากรแห่งราชอาณาจักรไทยและกรมศุลกากรและสรรพสามิตแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา เป็นหนังสือสัญญาเกี่ยวกับการค้าเสรีตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๗๘ วรรคสาม ที่ต้องได้รับความเห็นชอบของรัฐสภา ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๗๘ วรรคสองหรือไม่

ระหว่างประเทศทุกประเภทที่จัดทำขึ้นระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศหรือกับองค์การระหว่างประเทศในรูปแบบที่เป็นลายลักษณ์อักษร และอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะถูกบันทึกไว้ในเอกสารฉบับเดียวหรือหลายฉบับที่เกี่ยวข้องกัน และไม่ว่าจะเรียกชื่ออย่างไร^{๔๕} และศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจวินิจฉัยชี้ขาดเฉพาะกรณีที่มีปัญหาว่าหนังสือสัญญาใดเป็นหนังสือสัญญาที่มีบทเปลี่ยนแปลงอาณาเขตไทย หรือเขตพื้นที่นอกอาณาเขตซึ่งประเทศไทยมีสิทธิอธิปไตยหรือมีเขตอำนาจตามหนังสือสัญญาหรือตามกฎหมายระหว่างประเทศ หรือจะต้องออกพระราชบัญญัติเพื่อให้การเป็นไปตามหนังสือสัญญา หรืออาจมีผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม หรือการค้าหรือการลงทุนของประเทศอย่างกว้างขวางตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๗๘ วรรคสองหรือไม่ หรือหนังสือสัญญาใดเป็นหนังสือสัญญาอื่นที่อาจมีผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม หรือการค้าหรือการลงทุนของประเทศอย่างกว้างขวางประเภทใดประเภทหนึ่งในบทนิยามตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๗๘ วรรคสาม หรือไม่เท่านั้น โดยการพิจารณาหนังสือสัญญาที่เป็นวัตถุแห่งคดีนี้ ศาลต้องพิเคราะห์ถึงเนื้อความในหนังสือสัญญาเป็นสำคัญว่า เนื้อหาสาระของหนังสือสัญญาดังกล่าวส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม หรือการค้า หรือการลงทุนของประเทศอย่างกว้างขวางหรือไม่ ซึ่งในแต่ละคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญได้พิจารณาเพื่อให้เป็นไปตามถ้อยคำและเจตนารมณ์ที่แท้จริงของบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ได้ระบุการใช้และการตีความมาตรา ๑๗๘ เกี่ยวกับการพิจารณาหนังสือสัญญาการค้าเสรีตามมาตรา ๑๗๘ วรรคสาม เป็นหนังสือสัญญาอื่นที่อาจมีผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม หรือการค้าหรือการลงทุนของประเทศอย่างกว้างขวางตามวรรคสองทุกกรณี โดยไม่ต้องพิจารณาระดับของผลกระทบแล้ว จะทำให้หนังสือสัญญาเกี่ยวกับการค้าเสรีทุกฉบับต้องนำเข้าขอรับความเห็นชอบของรัฐสภา อันเป็นการเพิ่มภาระและอุปสรรคต่อการทำความตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับการค้าเสรียิ่งกว่าที่เคยเกิดขึ้น^{๔๖} ย่อมหมายความว่า การพิจารณาหนังสือสัญญาเกี่ยวกับการค้าเสรีที่จะได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภานั้นเฉพาะกรณีเป็นหนังสือสัญญาที่สร้างผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม การค้าหรือการลงทุนของประเทศอย่างกว้างขวางเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติและความผาสุกของประชาชนโดยรวมตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๓

^{๔๕} เทียบเคียงคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๑๑/๒๕๔๒ ที่ ๓๓/๒๕๔๓ และที่ ๖-๗/๒๕๕๑

^{๔๖} เทียบคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๓/๒๕๖๐

๕. การใช้สิทธิต่อศาลรัฐธรรมนูญกรณีการวินิจฉัยขอให้ยุบพรรคการเมือง ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๙๒

กรณีที่มีเหตุแห่งการยุบพรรคการเมืองในกรณีที่คณะกรรมการการเลือกตั้งมีหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่าพรรคการเมืองใดกระทำการอันเป็นการล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขหรือกระทำการเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ หรือพรรคการเมืองฝ่าฝืนบทบัญญัติของกฎหมาย คณะกรรมการการเลือกตั้งสามารถยื่นต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อให้มีคำสั่งยุบพรรคการเมืองได้ และเมื่อศาลรัฐธรรมนูญสั่งยุบพรรคการเมืองแล้ว ย่อมส่งผลต่อการเพิกถอนสิทธิสมัครรับเลือกตั้งของคณะกรรมการบริหารพรรคการเมืองซึ่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้

ขอยกตัวอย่างเช่น กรณีที่คณะกรรมการการเลือกตั้งขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยเพื่อมีคำสั่งยุบพรรคอนาคตใหม่ ข้อเท็จจริงฟังได้ว่า พรรคอนาคตใหม่กู้ยืมเงินจากหัวหน้าพรรคจำนวน ๑๙๐ ล้านบาท โดยมีข้อตกลงที่ไม่เป็นไปตามปกติทางการค้าหรือไม่เป็นไปตามปกติวิสัย ถือเป็นการรับบริจาคเงิน ทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใดซึ่งมีมูลค่าเกินสิบล้านบาทต่อปี ต้องห้ามตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ และการกู้ยืมเงินดังกล่าวมีเจตนาหลักเพื่อการรับบริจาคตามมาตรา ๖๖ จึงเป็นการที่พรรคอนาคตใหม่รับบริจาคเงิน ทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใดโดยรู้หรือควรจรรู้ว่าได้มาโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย กรณีมีหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่ากระทำการฝ่าฝืนตามกฎหมาย ศาลรัฐธรรมนูญจึงสั่งให้ยุบพรรคอนาคตใหม่ตามมาตรา ๙๒ วรรคหนึ่ง (๓) และวรรคสอง และเพิกถอนสิทธิสมัครรับเลือกตั้งของคณะกรรมการบริหารพรรคของผู้ถูกร้องที่ดำรงตำแหน่งอยู่ในวันที่มีการกระทำ อันเป็นเหตุให้ยุบพรรคอนาคตใหม่มีกำหนดเวลาสิบปีนับแต่วันที่มีคำสั่งยุบพรรค (คำวินิจฉัยที่ ๕/๒๕๖๓^{๔๗}) ผลจากคำวินิจฉัยดังกล่าวเป็นเหตุให้กรรมการบริหารพรรคที่ดำรงตำแหน่งอยู่ในวันที่มีการกระทำและเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอยู่ด้วยนั้น ต้องสิ้นสุดสมาชิกภาพการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

หรือกรณีการพิจารณาวินิจฉัยเพื่อมีคำสั่งยุบพรรคไทยรักษาชาติ เนื่องจากการที่พรรคไทยรักษาชาติได้แจ้งรายชื่อบุคคลที่คณะกรรมการบริหารพรรคของผู้ถูกร้องมีมติที่จะเสนอให้สภาผู้แทนราษฎรเพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีของพรรคผู้ถูกร้อง เป็นการนำสมาชิกชั้นสูงในพระบรมราชวงศ์มาฝักฝายในทางการเมือง เข้าลักษณะการกระทำที่อาจเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข อย่างชัดแจ้ง ศาลรัฐธรรมนูญจึงมีคำสั่งให้ยุบพรรคไทยรักษาชาติ และให้เพิกถอนสิทธิสมัครรับเลือกตั้งของคณะกรรมการบริหารพรรคที่ดำรงตำแหน่งอยู่

^{๔๗} เรื่อง คณะกรรมการการเลือกตั้งขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยเพื่อมีคำสั่งยุบพรรคอนาคตใหม่

ซึ่งเป็นวันที่มีการกระทำอันเป็นเหตุยุบพรรค (ไทยรักษาชาติ) มีกำหนดเวลา ๑๐ ปี นับแต่วันที่มามีคำสั่งยุบพรรค (ไทยรักษาชาติ) (คำวินิจฉัยที่ ๓/๒๕๖๒^{๔๔}) ผลจากคำวินิจฉัยดังกล่าวเป็นเหตุให้กรรมการบริหารพรรคที่ดำรงตำแหน่งอยู่ในวันที่มีการกระทำและเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอยู่ด้วยนั้น ต้องสิ้นสุดสมาชิกภาพการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

การใช้สิทธิต่อศาลรัฐธรรมนูญกรณีการวินิจฉัยขอให้ยุบพรรคการเมืองตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๙๒ ในกรณีที่พรรคการเมืองใดกระทำการอันเป็นการล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือพรรคการเมืองกระทำการฝ่าฝืนบทบัญญัติของกฎหมาย หรือมีเหตุอันจะต้องยุบพรรคการเมืองตามที่กฎหมายกำหนด แม้รัฐธรรมนูญจะให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลในการรวมกันจัดตั้งพรรคการเมือง เพื่อเป็นสถาบันที่สะท้อนเจตจำนงทางการเมืองของประชาชนในการเลือกตั้งและเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประเทศ แต่การจัดตั้งพรรคการเมืองและการดำเนินกิจกรรมของพรรคการเมืองต้องเป็นไปตามวิถีทางของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ด้วยมาตรการยุบพรรคการเมืองเป็นกลไกสำคัญประการหนึ่งเพื่อกีดกันหรือทำลายพรรคการเมืองที่เป็นภัยต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้ออกไปจากระบบการเมืองการปกครองของประเทศซึ่งในการพิจารณาวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในการใช้มาตรการยุบพรรคการเมืองนอกจากจะต้องเป็นไปตามรัฐธรรมนูญ และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ แล้ว ยังต้องพิจารณาลึกลงไปถึงเหตุผล ความจำเป็น และพยานหลักฐานที่หนักแน่นเพียงพอที่จะทำให้เชื่อได้ว่ากิจกรรมของพรรคการเมืองนั้นเป็นอันตรายต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างร้ายแรงเท่านั้น จึงจะเป็นเหตุที่เพียงพอและรับฟังได้ว่าสมควรมีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมืองนั้น

๔. บทวิเคราะห์

จากบรรทัดฐานตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ส่งผลกระทบต่อกรณีฝ่ายนิติบัญญัติดังกล่าวไว้ในหัวข้อที่ ๓ แล้ว เมื่อพิจารณาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ แม้จะไม่ได้บัญญัติหลักนิติธรรมไว้ในรัฐธรรมนูญโดยตรงก็ตาม แต่เมื่อหลักนิติธรรมเป็นหลักการพื้นฐานของกฎหมายในลักษณะกฎหมายธรรมชาติ ศาลรัฐธรรมนูญต้องตระหนักถึงหลักนิติธรรมในการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายเพื่อมิให้กระทบกระเทือนสิทธิและเสรีภาพของประชาชน อันเป็นการตรวจสอบการใช้อำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติ โดยการสร้างแนวทางหรือกรอบแนวปฏิบัติให้ฝ่ายนิติบัญญัติ

^{๔๔} เรื่อง คณะกรรมการการเลือกตั้งขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยเพื่อยกคำสั่งยุบพรรคไทยรักษาชาติ

พึงตระหนักในการตรากฎหมายขึ้นใช้บังคับ และเมื่อพิจารณาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ และคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญแล้ว สามารถวิเคราะห์บรรทัดฐานที่ได้จากคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญร่วมกับหลักนิติธรรมได้ ดังนี้

๑) คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการสิ้นสุดสมาชิกภาพ ไม่ว่าจะเป็นบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ มาตรา ๘๒ ในกรณีที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภาเข้าชื่อร้องขอต่อประธานสภาแห่งตนเป็นสมาชิก ขอให้พิจารณาวินิจฉัยการสิ้นสุดสมาชิกภาพหรือคุณสมบัติของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภา หรือกรณีตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๗๐ ในการพิจารณาวินิจฉัยความเป็นรัฐมนตรีสิ้นสุดลง เนื่องจากการขาดคุณสมบัติการมีลักษณะต้องห้าม การกระทำอันเป็นการต้องห้าม หรือการขาดประชุม เกินกำหนด เป็นต้น โดยให้ประธานแห่งสภาที่ได้รับคำร้องต่อส่งคำร้องนั้นไปยังศาลรัฐธรรมนูญ ให้มีคำสั่ง ให้สมาชิกผู้ถูกร้องหยุดปฏิบัติหน้าที่จนกว่าศาลรัฐธรรมนูญจะมีคำวินิจฉัย นอกจากนี้ ในกรณีที่ คณะกรรมการการเลือกตั้งเห็นว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภาคนใดคนหนึ่งมีเหตุสิ้นสุดลงดังกล่าวให้ส่งเรื่องไปยังศาลรัฐธรรมนูญเพื่อวินิจฉัยได้โดยตรงตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๘๒ ประกอบ มาตรา ๑๗๐ และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ ได้บัญญัติกรณีที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. ยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญตามมาตรา ๒๕๕ ในกรณีที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภาจงใจไม่ยื่นบัญชีทรัพย์สินและหนี้สินหรือยื่นบัญชีเท็จหรือปกปิดข้อเท็จจริง โดยกรณีที่เป็นบทบัญญัติ แห่งรัฐธรรมนูญได้กำหนดคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา ถือเป็นผู้ใช้อำนาจทางนิติบัญญัติในฐานะตัวแทนปวงชนชาวไทยจึงต้องกลั่นกรองคุณสมบัติ เบื้องต้นเพื่อเป็นหลักประกันว่าบุคคลนั้นจะปฏิบัติหน้าที่โดยสุจริต มีความประพฤติและคุณสมบัติเป็นที่ ยอมรับและเชื่อถือของสาธารณชน เพื่อให้ได้มาซึ่งผู้บริหารบ้านเมืองที่มีคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาลเข้ามาบริหารบ้านเมือง ดังนั้น การพิจารณาในคำวินิจฉัยเกี่ยวกับการกำหนดคุณสมบัติและลักษณะ ต้องห้ามของผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและผู้มีสิทธิรับเลือกเป็นสมาชิกวุฒิสภาจำต้องพิจารณาข้อเท็จจริงกับข้อกฎหมายให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๙๗ มาตรา ๙๘ มาตรา ๑๐๘ มาตรา ๑๖๐ และมาตรา ๑๗๐ โดยจะเห็นได้ว่า การพิจารณาเรื่องคุณสมบัติหรือลักษณะ ต้องห้ามของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา และคณะรัฐมนตรีตามรัฐธรรมนูญนี้ส่วนใหญ่ นำมาใช้ร่วมกัน

ในการวินิจฉัยคดีเกี่ยวกับการสิ้นสุดสมาชิกภาพย่อมมีผลกระทบต่อการดำรงตำแหน่งของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา รัฐมนตรีหรือนายกรัฐมนตรี และเมื่อพิจารณาจากความมุ่งหมายของรัฐธรรมนูญที่ต้องการควบคุมและกำกับดูแลให้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง รวมถึงเจ้าหน้าที่รัฐ ให้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ปราศจากการกระทำอันเป็นการขัดกันแห่งผลประโยชน์ ป้องกัน

และปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชัน และเสริมสร้างความเชื่อมั่นของสาธารณชน เจตนารมณ์นี้ย่อมแสดงให้เห็นได้ว่า ต้องการให้บุคคลที่เข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในหน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ไม่ให้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องหรือได้รับประโยชน์ได้ล่วงรู้ข้อมูล หรือเข้าไปมีส่วนในการจัดการหรือใช้โอกาสที่ตนได้ดำรงตำแหน่งได้มาซึ่งประโยชน์ส่วนตน หรือบุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องใกล้ชิด ซึ่งการวินิจฉัยคดีต้องคำนึงถึงการกระทำของผู้กระทำความผิด โดยเฉพาะในทางการเมือง ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองนอกจากมีตำแหน่งสูงและมีหน้าที่สำคัญ จึงต้องยกระดับลักษณะต้องห้ามของผู้ดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือรัฐมนตรี ไม่ควรมีมลทินแม้แต่น้อยในขณะดำรงตำแหน่ง และบทลงโทษของผู้ฝ่าฝืนย่อมเป็นการจำกัดหรือตัดสิทธิทางการเมือง จึงเห็นได้ว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญต้องพิจารณาให้เป็นไปตามกฎหมายควบคู่กับหลักนิติธรรม พิจารณาอย่างเป็นเหตุเป็นผลมีความชัดเจน และปรับใช้กฎหมายด้วยความเป็นธรรมตามกระบวนการและขั้นตอนที่กฎหมายบัญญัติไว้

๒) คำวินิจฉัยเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของฝ่ายนิติบัญญัติ

การตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญและร่างพระราชบัญญัติ โดยตรวจสอบได้ทั้งด้านเนื้อหาและกระบวนการตราให้เป็นไปโดยถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ ศาลรัฐธรรมนูญจำต้องวินิจฉัยถึงเนื้อหาแห่งร่างกฎหมายดังกล่าว โดยคำนึงถึงการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลต้องไม่เกินสมควรแก่เหตุ ไม่กระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และเป็นไปตามหลักความได้สัดส่วน รวมถึงกระบวนการตรากฎหมายของฝ่ายนิติบัญญัติต้องเป็นกระบวนการที่เปิดเผย โปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้ โดยเฉพาะการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างกฎหมายเกี่ยวกับการจัดเก็บภาษีและระบบเศรษฐกิจซึ่งอาจจะกระทบต่อปริมาณของแผ่นดินในอนาคตได้ เห็นได้ว่า ศาลรัฐธรรมนูญเล็งเห็นถึงความสำคัญต่อการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างบทบัญญัติแห่งกฎหมายรวมถึงร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม และยังคงยึดมั่นต่อหลักอำนาจสถาปนารัฐธรรมนูญของประชาชน แม้รัฐสภาจะมีอำนาจพิจารณาร่างกฎหมายก่อนออกใช้บังคับและอำนาจริเริ่มในการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญก็ตาม แต่รัฐสภาหรือฝ่ายนิติบัญญัตียังคงต้องทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างเคร่งครัด และศาลรัฐธรรมนูญได้วางเกณฑ์เบื้องต้นในการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างกฎหมายหรือร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมให้เป็นตามกรอบที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ ความสมเหตุสมผลของบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ ความเป็นธรรม ความเหมาะสม และสอดคล้องต่อบริบทแห่งมหติมหาชน แม้บางบทบัญญัติแห่งกฎหมายดังกล่าวจะจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลไปบ้าง แต่ต้องเป็นการจำกัดที่มีขอบเขตชัดเจนแน่นอน และเมื่อชั่งน้ำหนักระหว่างสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลที่ถูกจำกัดกับประโยชน์ส่วนรวมที่ได้รับตามวัตถุประสงค์ของกฎหมายแล้ว โดยคำนึงถึงประโยชน์สาธารณะหรือประโยชน์สังคมโดยรวมมากกว่าประโยชน์ขององค์กรหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

ต้องเป็นไปตามหลักความสัดส่วนเพียงพอที่พอเหมาะพอควร ไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม และไม่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญด้วย

๓) คำวินิจฉัยเกี่ยวกับอำนาจในการตรากฎหมายของฝ่ายนิติบัญญัติ

หลักนิติธรรมได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญและถือเป็นหลักพื้นฐานที่กำหนดขอบเขตการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์การอิสระ และหน่วยงานของรัฐให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมายและหลักนิติธรรม โดยศาลรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นองค์กรตุลาการมีอำนาจในการในการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายให้เป็นไปตามหลักนิติธรรม ไม่กระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน การตรวจสอบการใช้อำนาจในการตรากฎหมายของฝ่ายนิติบัญญัติจึงต้องสร้างแนวทางหรือกรอบแนวปฏิบัติให้ฝ่ายนิติบัญญัติพึงตระหนักถึงการตรากฎหมายนั้นด้วย ประกอบกับมาตรา ๒๑๒ วรรคท้าย บัญญัติให้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมีผลผูกพันให้ใช้ได้โดยคดีทั้งปวง ซึ่งในสวนคดีเกี่ยวกับการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายที่มีผลใช้บังคับแล้ว ไม่ว่าจะเป็นตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๑๒ มาตรา ๒๑๓ หรือมาตรา ๒๓๑ หากศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยชี้ขาดแล้วว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายใด ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ ย่อมมีผลผูกพันรัฐสภา องค์การผู้ใช้อำนาจรัฐและหน่วยงานของรัฐทั้งหมดที่ไม่สามารถนำกฎหมายนั้นไปใช้บังคับ และรัฐสภาต้องดำเนินการแก้ไขและปรับปรุงบทบัญญัติแห่งกฎหมายดังกล่าวให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญและสอดคล้องต่อคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ดังนั้น รัฐธรรมนูญจึงได้นำหลักนิติธรรมมากำกับกับการใช้อำนาจหน้าที่ของทุกฝ่าย ทุกองค์กรและหน่วยงานของรัฐ ภายใต้หลักการว่า นอกจากจะต้องใช้อำนาจและปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้องตามกฎหมายที่มีอยู่ทั่วไปแล้ว ยังจะต้องใช้อำนาจและปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้องตามหลักนิติธรรมด้วยหลักนิติธรรมถือเป็นแนวทางในการปกครองที่มาจากหลักความยุติธรรมตามธรรมชาติอันเป็นความเป็นธรรมที่บริสุทธิ์ ปราศจากอคติ โดยไม่มีผลประโยชน์ส่วนตนเข้ามาเกี่ยวข้องและแอบแฝง ทั้งเป็นหลักการพื้นฐานสำคัญของกฎหมายที่มีอยู่เหนือลายลักษณ์อักษร ซึ่งรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานต่างๆ ของรัฐจะต้องยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติตามอำนาจและหน้าที่ของตน

รัฐสภาเป็นตัวแทนของประชาชนในการปกครองระบอบประชาธิปไตย อีกทั้งเพื่อให้เป็นไปตามหลักการปกครองแบบรัฐสภา จึงจำเป็นต้องมีการตรวจสอบถ่วงดุลระหว่างอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ หากการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติแห่งกฎหมาย รวมถึงการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญส่งผลกระทบต่อหลักการแบ่งแยกอำนาจและขัดต่อหลักนิติธรรมแล้วย่อมทำให้บทบัญญัติแห่งกฎหมายนั้นไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญและกฎหมาย เนื่องจากกฎหมายเป็นเครื่องบ่งชี้ว่า สิทธิและเสรีภาพของบุคคลได้รับความคุ้มครองตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ หรือไม่ และเมื่อกฎหมายตราขึ้นใช้บังคับแล้ว หากกฎหมายขัดหรือแย้งต่อหลักนิติธรรมย่อมทำให้บทบัญญัติดังกล่าวเป็นอันใช้บังคับมิได้ การใช้อำนาจ

ขององค์กรฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการจึงต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และหลักนิติธรรม รวมถึงศาลรัฐธรรมนูญในฐานะองค์กรตุลาการ นอกจากต้องยึดมั่นต่อหลักนิติธรรมแล้วยังต้องพิจารณาถึงเกณฑ์ในทางกฎหมายให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแทนเจตจำนงของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ดังนั้นการตรวจสอบการใช้อำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติในการตรากฎหมายจึงเป็นไปเพื่อเกิดการถ่วงดุลและคานการใช้อำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติ รวมถึงการสร้างบรรทัดฐานแห่งคำวินิจฉัยในการรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ให้เกิดผลจริงในทางปฏิบัติ

๔) คำวินิจฉัยเกี่ยวกับหนังสือสัญญาใดที่ต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาก่อน หรือไม่

หนังสือสัญญาที่คณะรัฐมนตรีจะส่งมาให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยต้องเป็นสัญญาที่มีความสำคัญและส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศที่จะต้องได้รับความเห็นชอบของรัฐสภา ได้แก่ หนังสือสัญญาที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงอาณาเขตของประเทศ สัญญาที่มีบทเปลี่ยนแปลงเขตพื้นที่นอกอาณาเขต สัญญาที่จะต้องออกพระราชบัญญัติเพื่อให้การเป็นไปตามหนังสือสัญญา หนังสือสัญญาอื่นที่อาจมีผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม หรือการค้าหรือการลงทุนของประเทศอย่างกว้างขวาง ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญต้องวิเคราะห์ในเนื้อหาของสัญญาในกรณีที่เกิดความสงสัยเกี่ยวกับประเภทของหนังสือสัญญาที่ต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา โดยให้คณะรัฐมนตรีเสนอเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณา วินิจฉัยให้แล้วเสร็จภายในสามสิบวัน

การพิจารณาตรวจสอบตามคำวินิจฉัยประเภทนี้ เป็นลักษณะของการแปลความหรือตีความเนื้อหาในสัญญา ๔ ประเภทข้างต้น ซึ่งล้วนเป็นสัญญาที่มีความสำคัญและมีผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศที่จะต้องได้รับความเห็นชอบของรัฐสภา โดยให้อำนาจฝ่ายบริหารหรือคณะรัฐมนตรีเป็นผู้ส่งเรื่องมาให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัย การจัดทำคำวินิจฉัยเกี่ยวกับหนังสือสัญญาที่ต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาซึ่งการตรวจสอบจำเป็นต้องพิจารณาภายใต้กรอบนิติธรรมและหลักการที่สำคัญมาบังคับใช้ อาทิ หลักการขัดกันแห่งผลประโยชน์ การกระทำต้องชอบด้วยรัฐธรรมนูญ การเข้าไปใช้อำนาจนิติบัญญัติของฝ่ายบริหารโดยศาลรัฐธรรมนูญต้องยึดหลักความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอำนาจหน้าที่ต้องส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการเสริมสร้างหลักนิติธรรมด้วยการเชื่อมโยงกระบวนการบริหารรัฐกิจ กระบวนการตรากฎหมายโดยองค์กรฝ่ายนิติบัญญัติกับกระบวนการสร้างวัฒนธรรมของสังคมด้วยความเป็นรัฐที่มีนิติธรรม

๕) การยุบพรรคการเมืองตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง

พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๙๒

คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการยุบพรรคการเมือง เมื่อพิจารณาถึงการจัดตั้งพรรคการเมืองถือเป็นสถาบันที่สะท้อนเจตจำนงทางการเมืองของประชาชน พรรคการเมืองเป็นทั้งองค์กรขับเคลื่อนระบอบประชาธิปไตยให้พัฒนาและมีประสิทธิภาพ ทั้งต้องเคารพต่อหลักการพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย ประกอบกับพรรคการเมืองทำหน้าที่เสมือนเป็นสะพานเชื่อมต่อให้บุคคลสามารถเข้าไปใช้อำนาจรัฐตามกระบวนการที่รัฐธรรมนูญและกฎหมายภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยกำหนดถึงความจำเป็นที่ต้องมีมาตรการป้องกันมิให้บุคคลใดอาศัยพรรคการเมืองเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจทางการเมืองแล้ว ย้อนมาทำลายระบอบประชาธิปไตย ดังนั้น ในการวินิจฉัยคดีดังกล่าวเป็นการพิจารณาคดีเกี่ยวกับการเมือง การที่ศาลรัฐธรรมนูญเข้ามาตรวจสอบเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของพรรคการเมืองย่อมต้องวินิจฉัยให้เป็นไปตามเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด พร้อมทั้งวางกรอบตามแนวทางของหลักนิติธรรมให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการนำความยุติธรรมตามธรรมชาติมาใช้โดยไม่มีการอธิบายในเชิงรูปธรรมทำให้หลักนิติธรรมจับต้องยาก ดังนั้น ในการจัดทำคำวินิจฉัยประเภทนี้จำเป็นต้องพิจารณาถึงหลักกฎหมายให้มีความชัดเจน มีเหตุผล และนำไปสู่ความเป็นธรรมได้ ทั้งต้องคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานเพื่อให้การพิจารณาวินิจฉัยเป็นไปตามกระบวนการยุติธรรมและตามหลักคุณลักษณะของการใช้อำนาจปกครองในระบอบประชาธิปไตยด้วย

๕. บทสรุป

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๓ วรรคสอง มีความมุ่งหมายที่จะกำหนดกรอบอำนาจและหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์กรอิสระ และหน่วยงานของรัฐให้ต้องปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และหลักนิติธรรม โดยคำนึงถึงประโยชน์ของประเทศชาติและความผาสุกของประชาชน แม้ว่าสาระสำคัญของหลักนิติธรรมในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันจะเป็นเพียงหลักนามธรรมและมีการวิพากย์ตีความอย่างกว้างขวางในวงวิชาการ ทำให้ไม่อาจอธิบายได้แน่ชัดว่าอะไรคือหลักนิติธรรมในทางปฏิบัติ จึงมีความจำเป็นที่ต้องอาศัยแนวคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในการอธิบายหลักการดังกล่าวว่าการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐบาล คณะรัฐมนตรี ศาล องค์กรอิสระ หน่วยงานอื่นของรัฐ อย่างไรจึงจะเป็นไปตามหลักนิติธรรม และด้วยบทบัญญัติดังกล่าวศาลรัฐธรรมนูญซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายจึงมีหน้าที่สำคัญในการควบคุมความชอบด้วยหลักนิติธรรมของบทบัญญัติแห่งกฎหมายต่างๆ ด้วย ประกอบกับศาลรัฐธรรมนูญย่อมต้องผูกพันกับหลักนิติธรรมและวางแนวบรรทัดฐานเพื่อกำหนดแนวทางของหลักนิติธรรม

ตามรัฐธรรมนูญด้วย ทำให้เห็นได้ว่า อำนาจของศาลรัฐธรรมนูญต้องเป็นไปตามที่รัฐธรรมนูญและกฎหมายบัญญัติ ศาลรัฐธรรมนูญต้องใช้อำนาจตรวจสอบภายใต้กรอบรัฐธรรมนูญให้เป็นไปโดยยุติธรรม และเคารพต่อภารกิจขององค์กรที่ถูกตรวจสอบโดยไม่เข้าไปใช้อำนาจแทนองค์กรนั้นเสียเอง ไม่ว่าจะเป็นการตรวจสอบฝ่ายนิติบัญญัติในการตรากฎหมาย ศาลรัฐธรรมนูญต้องตรวจสอบว่ากฎหมายนั้นไม่ขัดด้วยรัฐธรรมนูญอย่างไร แต่จะใช้ดุลพินิจว่ากฎหมายนั้นไม่เหมาะสมต่ออินดิโนบายจึงขัดรัฐธรรมนูญไม่ได้เพราะจะเท่ากับว่าไปใช้อำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติเสียเอง รวมถึงเกณฑ์ในการตรวจสอบดังกล่าวต้องใช้เกณฑ์ในทางกฎหมายเป็นหลักและไม่นำเจตจำนงของศาลรัฐธรรมนูญเข้ามาแทนที่เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญด้วยจึงอาจกล่าวได้ว่า ศาลรัฐธรรมนูญมีหน้าที่ในการวางกรอบแนวทางของหลักนิติธรรม ในขณะที่เดียวกันศาลรัฐธรรมนูญเองต้องผูกพันในการวินิจฉัยและปฏิบัติหน้าที่ของตนให้เป็นไปตามหลักนิติธรรมด้วย

เมื่อศึกษาหลักนิติธรรมตามแนวคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญแล้ว เห็นได้ว่า ศาลรัฐธรรมนูญได้นำหลักนิติธรรมมาปรับใช้เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ แม้จะมีความยากลำบากในการกำหนดแนวทางหลักนิติธรรมตามรัฐธรรมนูญ และอาจถูกวิพากษ์วิจารณ์ทำให้ยากต่อการยอมรับของคนในสังคมที่เต็มไปด้วยความหลากหลายและความแตกแยกทางการเมืองก็ตาม แต่ศาลรัฐธรรมนูญยังคงยึดมั่นให้การพิจารณาและวินิจฉัยคดีเป็นไปตามรัฐธรรมนูญและกฎหมาย รวมถึงการสร้างศรัทธาและความน่าเชื่อถือให้เป็นที่ยอมรับได้ว่าแนวบรรทัดฐานของคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญเป็นไปตามหลักนิติธรรมและสมตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญโดยแท้จริง ซึ่งอาจต้องอาศัยระยะเวลาและพัฒนาแนวทางการวินิจฉัยโดยการรับรองหลักนิติธรรมเกี่ยวกับหลักการแบ่งแยกอำนาจ เพื่อให้เกิดการคานและดุลกันในการใช้อำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ ทำให้การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางรัฐธรรมนูญเป็นไปได้โดยง่าย สะดวก และรวดเร็ว (Access to Justice) ไม่ซับซ้อนในขั้นตอนและกระบวนการ และที่สำคัญอีกประการคือ การให้เหตุผลประกอบคำวินิจฉัยหรือคำสั่งของศาลรัฐธรรมนูญไม่ควรเคร่งครัดกับการระบุเลขมาตรา แต่ควรพิจารณาสั่งรับคำร้องหรือไม่รับคำร้องประกอบเหตุผลในการยื่นคำร้องว่าถูกกระทบสิทธิในทางใด เหตุผลเกี่ยวกับหลักกฎหมายที่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ การตีความตัวบทกฎหมายในเชิงคุ้มครองสิทธิของประชาชนมากกว่ามุ่งจำกัดสิทธิในการฟ้องคดีและลดทอนการเคร่งครัดต่อนิติวิธี เพื่ออำนวยความสะดวกยุติธรรมให้กับประชาชนพร้อมกับพัฒนาหลักนิติธรรมให้เป็นเกราะของการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเพื่อให้ได้รับการพิจารณาวินิจฉัยหรือสั่งการอย่างรวดเร็วและเป็นธรรม

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ศาลรัฐธรรมนูญได้ปฏิบัติพันธกิจที่สำคัญในการรักษาความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ รักษาการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็น

ประมุข มุ่งคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามหลักนิติธรรม โดยศาลรัฐธรรมนูญจะยังคงยืนหยัด
ในการทำหน้าที่เพื่อถ่วงดุลและคานอำนาจในการรักษาสมดุลทางการเมืองให้เป็นไปตามครรลองของรัฐ
เสรีประชาธิปไตย มุ่งพัฒนากระบวนการยุติธรรมที่อำนวยประโยชน์แก่ประชาชนโดยไม่ล่าช้า เพื่อจะ
ก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชนในการได้รับการรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ และรักษา
เจตนารมณ์ในการพิทักษ์สิทธิและเสรีภาพของประชาชนและประเทศชาติสืบต่อไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

คณะกรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริมหลักนิติธรรมแห่งชาติ. (๒๕๕๘). หลักนิติธรรม The Rule of Law ความหมาย สาระสำคัญ และผลของการฝ่าฝืนหลักนิติธรรม. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดเจริญรัฐการพิมพ์.

ถวิลวดี บุรีกุล. (๒๕๖๑). หลักธรรมาภิบาล : จากแนวคิดสู่การปฏิบัติในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.

บรรเจิด สิงคะเนติ. (๒๕๖๕). ประเด็นสำคัญที่พึงมีและควรแก้ไขตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (๒๕๔๘). กฎหมายมหาชน เล่ม ๒ วิวัฒนาการทางปรัชญาและลักษณะของกฎหมายมหาชนยุคต่างๆ (พิมพ์ครั้งที่ ๔). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช. (๒๕๕๘). ความหมายและองค์ประกอบของหลักนิติธรรม. วารสารสถาบันพระปกเกล้า, กันยายน – ธันวาคม, ๒๕๕๘.

พงศพล มหาวัจน์. (๒๕๖๕). การใช้หลักนิติธรรมกับอำนาจทางปกครองของคณะรัฐมนตรี. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

พัชรชาติ สุนทรสารทูล. (๒๕๖๕). การใช้หลักนิติธรรมกับอำนาจทางรัฐบาลของคณะรัฐมนตรี. วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิตคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

สมฤทธิ์ ไชยวงศ์. (๒๕๕๕). ศึกษาวิเคราะห์หลักนิติธรรมตามแนวคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ. เอกสารผลงานเพื่อขอรับการประเมินให้ดำรงตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญด้านคดีและวิชาการ (เจ้าหน้าที่ศาลรัฐธรรมนูญ ๑๐ ชข..) สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (๒๕๕๒). รวมบทสรุปผู้บริหารร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

สำนักกรรมการ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. (๒๕๖๘). รายงานของคณะกรรมการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องถิ่น (ฉบับที่ ..) พ.ศ. วุฒิสภา. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.

อติเทพ อุษะพัฒน์. (๒๕๖๘). แนวคิดและแนวคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ว่าด้วยหลักนิติธรรม. เอกสารทางวิชาการลำดับที่ ๘. กรุงเทพฯ : สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ. สืบค้นจาก

<https://elibrary.constitutionalcourt.or.th/research/>

เอกบุญ วงศ์สวัสดิ์กุล. (๒๕๕๓). หลักนิติรัฐ หลักนิติธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภาษาต่างประเทศ

Allen Lane. (๒๐๑๐). Tom Bingham The Rule of Law. London: Penguin Book.

Joseph Raz. (๒๐๐๙). The Authority of Law : Essays on Law and Morality. (Second Edition). Oxford : Oxford University Press Inc.

คำวินิจฉัยและคำสั่งศาลรัฐธรรมนูญ

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๔๙/๒๕๔๒

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๑๒/๒๕๔๓

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๑๖/๒๕๕๑

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๑๔/๒๕๕๒

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๑๕/๒๕๕๒

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๑/๒๕๕๓

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๑๒-๑๔/๒๕๕๓

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๑๕-๑๘/๒๕๕๖

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๓-๔/๒๕๕๗

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๓/๒๕๖๐

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๓/๒๕๖๒

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๒-๓/๒๕๖๓

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๔/๒๕๖๓

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๕/๒๕๖๓

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๘/๒๕๖๓

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๑๓/๒๕๖๓

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๑๕/๒๕๖๓

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๑๘-๑๙/๒๕๖๓

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๒๐/๒๕๖๓

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๔/๒๕๖๔

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๖/๒๕๖๔

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๒๔/๒๕๖๔

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๗-๘/๒๕๖๕

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๒๐/๒๕๖๕

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๒๑/๒๕๖๕

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๕/๒๕๖๗

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๑๓/๒๕๖๗

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๕/๒๕๖๘

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๑๕/๒๕๖๘

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๑๘/๒๕๖๘

คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ ๑๒/๒๕๖๖

คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ ๓๑/๒๕๖๖

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล นางสาวรมปรำงค์ สวมประคำ
เลขาธิการสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ประวัติการศึกษา

- นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- นิติศาสตรมหาบัณฑิต (กฎหมายมหาชน) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขารัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัติการรับราชการ

- ๒๕๖๘ – ปัจจุบัน เลขาธิการสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ
- ๒๕๖๗ – ๒๕๖๘ รองเลขาธิการสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ
- ๒๕๖๕ – ๒๕๖๗ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านคดี สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ
- ๒๕๖๓ – ๒๕๖๕ ผู้เชี่ยวชาญด้านคดี สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ
- ๒๕๖๐ – ๒๕๖๓ ผู้อำนวยการสำนักคดี ๓ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ
- ๒๕๕๕ – ๒๕๖๐ ผู้อำนวยการกลุ่มงานคดี ๓ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ
- ๒๕๔๒ – ๒๕๕๕ เจ้าหน้าที่ศาลรัฐธรรมนูญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ประวัติการฝึกอบรม

- หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย (นธป.) รุ่นที่ ๑๓
- หลักสูตรกฎหมายปกครองสำหรับผู้บริหารระดับสูง (กปส.) รุ่นที่ ๓
- หลักสูตรนักรับการยุทธศาสตร์การป้องกันและปราบปรามการทุจริตระดับสูง (นยปส.) รุ่นที่ ๑๒
- หลักสูตรประกาศนียบัตรกฎหมายมหาชน
- หลักสูตรความรู้เกี่ยวกับศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง
- หลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตทางกฎหมายมหาชน
- หลักสูตรกฎหมายปกครองสำหรับผู้บริหารระดับสูง
- หลักสูตรกฎหมายปกครอง (ความรู้เกี่ยวกับหลักปฏิบัติราชการที่ดี)
- หลักสูตรกระบวนการยุติธรรมทางรัฐธรรมนูญกับการพัฒนาองค์กร

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดที่ได้รับ

- ปี ๒๕๖๗ ประถมาภรณ์ช้างเผือก (ป.ช.)
- ปี ๒๕๖๓ ประถมาภรณ์มงกุฎไทย (ป.ม.)